

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΤΜΗΜΑ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΓΙΑ
ΣΤΕΛΕΧΗ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΤΙΤΛΟ

**“Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΙΣΟΡΡΟΠΙΑ
ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ”**

της

ΑΚΡΙΒΙΑΔΗ ΧΡΙΣΤΙΝΑΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ:

**ΑΝΑΠΛ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΣΤΕΦΑΝΑΔΗΣ
ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ**

ΜΕΛΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ:

**ΛΕΚΤΟΡΑΣ ΒΟΛΙΩΤΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΔΙΑΚΟΓΙΑΝΝΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ**

Πειραιάς, Φεβρουάριος 2012

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή μου, κ. Στεφανάδη Χριστόδουλο για τη καθοδήγηση του και το άρτιο κλίμα συνεργασίας καθ' όλη τη διάρκεια εκπόνησης της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Επιπλέον την οικογένεια μου, τους φίλους μου καθώς επίσης και τους συμφοιτητές και τις συμφοιτήτριες μου με τις οποίες συνεργάστηκα καθ' όλη τη διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών.

Η παρούσα διπλωματική αφιερώνεται στον πατέρα μου.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	
1.1 Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΗ ΚΡΙΣΗ	7
1.2 ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ	13
1.3 Η ΕΠΕΚΤΑΣΗ ΤΗΣ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΖΩΝΗ	17
1.4 Ο ΣΥΝΘΕΤΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	23
1.5 ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΡΙΣΗ	29
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	
2.1 ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ	32
2.2 ΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΚΥΚΛΟΙ	33
2.2.1 ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ	35
2.2.2 ΑΝΑΤΟΜΙΑ	37
2.2.3 ΑΝΑΚΑΜΨΗ-ΔΙΑΧΥΣΗ ΤΗΣ ΑΝΑΚΑΜΨΗΣ	40
2.2.4 ΥΦΕΣΗ-ΔΙΑΧΥΣΗ ΤΗΣ ΥΦΕΣΗΣ	42
2.2.5 ΑΙΤΙΑ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΔΙΑΚΥΜΑΝΣΕΩΝ	44
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	
3.1 Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ	46
3.2 ΟΙ ΘΕΣΜΟΙ ΩΣ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΟ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΣΥΣΧΕΤΙΣΜΩΝ ΔΥΝΑΜΗΣ	48
3.3 Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΘΕΣΜΙΚΗΣ ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑΣ	52
3.4 ΕΜΠΕΙΡΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ	54
3.5 Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΕΥΚΑΙΡΙΑ ΓΙΑ ΘΕΣΜΙΚΕΣ ΑΛΛΑΓΕΣ	56
3.6 Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΘΕΣΜΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ	58
3.6.1 ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ	60
3.6.1.1 ΔΙΚΑΣΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ	63
3.6.2 ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΘΕΣΜΟΙ	67
3.6.3 ΔΙΑΦΘΟΡΑ-ΔΙΑΦΑΝΕΙΑ	70
3.7 Η ΣΧΕΣΗ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΥΚΛΩΝ ΜΕ ΤΟΥΣ ΘΕΣΜΟΥΣ. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	74
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	78

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ-ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ	80
ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ-ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ	81
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ-ΠΙΝΑΚΩΝ	84

ΓΑΛΛΙΚΟ ΓΕΡΑΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση ανέδειξε το μέγεθος των διαρθρωτικών προβλημάτων αλλά και τη σημαντική υστέρηση στην άσκηση της κατάλληλης οικονομικής πολιτικής. Η αποτυχία να λάβουμε έγκαιρα επαρκή διορθωτικά μέτρα και θεσμικές αλλαγές, οδήγησαν στη σημερινή πρωτοφανή κρίση. Πλέον, οι αναγκαίες προσαρμογές πραγματοποιούνται υπό πίεση και διεθνή εποπτεία.

Η παρούσα εργασία επιδιώκει να ερμηνεύσει τον τρόπο με τον οποίο η οικονομική κρίση θα επηρεάσει την πολιτική ισορροπία και τους θεσμούς στην Ελλάδα.

Στην πρώτη ενότητα, παρουσιάζεται το χρονικό της διεθνούς χρηματοοικονομικής κρίσης μέσα και από την ανάλυση των αιτιών και η επέκταση της στην Ευρωζώνη. Τέλος, αποτυπώνεται ο σύνθετος χαρακτήρας της κρίσης στην Ελλάδα τόσο ως προς τις αιτίες της όσο και ως προς τις διαστάσεις της.

Στη δεύτερη ενότητα, παρουσιάζεται η έννοια της οικονομικής κρίσης μέσα από την ανάλυση των οικονομικών διακυμάνσεων της οικονομίας. Η διάκριση αυτή βοηθάει στην κατανόηση της πληθώρας των διακυμάνσεων που συμβαίνουν στην οικονομία.

Στην τρίτη ενότητα, παρουσιάζεται η σχέση μεταξύ θεσμικού περιβάλλοντος και οικονομικής μεγέθυνσης η οποία έχει ενδελεχώς διερευνηθεί μέσα και από εμπειρικές μελέτες που έχουν πραγματοποιηθεί. Στη συνέχεια, γίνεται αναφορά στην έλλειψη ποιοτικών θεσμών που χαρακτηρίζει την ελληνική οικονομία και η οποία δημιουργεί ποικίλες στρεβλώσεις στην οικονομία. Επιπλέον, στη σχέση των θεσμών με τους οικονομικούς κύκλους και μέσω ποιών μηχανισμών μπορεί να επηρεάσει η κρίση της οικονομίας τους θεσμούς. Τέλος, αναλύεται η περίπτωση της Ελλάδας.

Η εργασία ολοκληρώνεται με τη διατύπωση συμπερασματικών σχολίων.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΡΡΑΙΑ

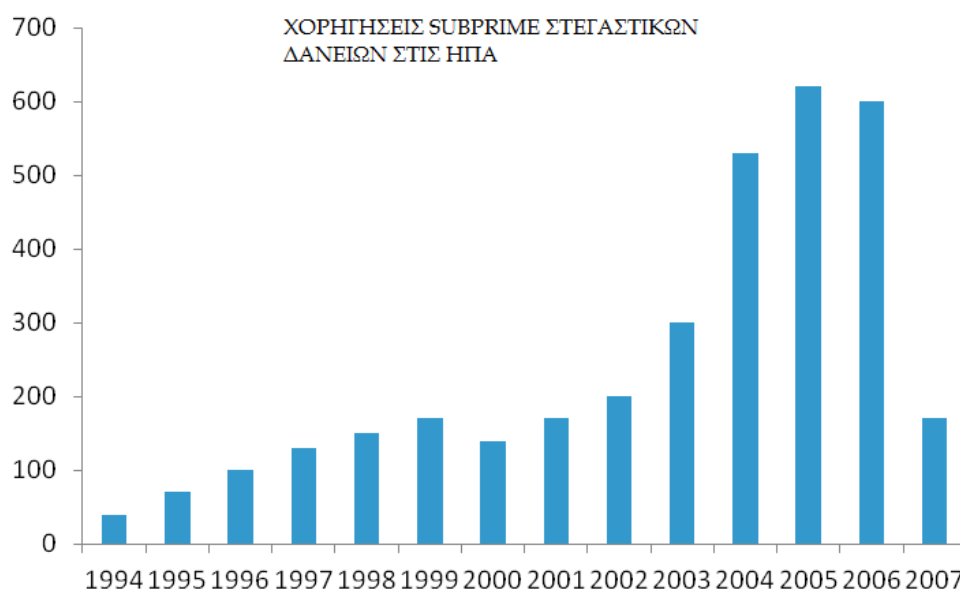
1.1 ΔΙΕΘΝΗΣ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΗ ΚΡΙΣΗ 2007

Οι διεθνείς εξελίξεις διαδέχονται η μία την άλλη τους τελευταίους μήνες τόσο σε οικονομικό όσο και σε πολιτικό επίπεδο επηρεάζοντας άλλοτε σε μεγάλο και άλλοτε σε μικρότερο βαθμό τις οικονομίες όλων των χωρών.

Το μείζον πρόβλημα των τελευταίων ετών εστιάζεται στη Διεθνή Χρηματοπιστωτική κρίση του 2007, η οποία προέκυψε από την αδυναμία εξυπηρέτησης των υποχρεώσεων στην αγορά στεγαστικών δανείων χαμηλής εξασφάλισης (Sub-Prime Loans, subprimes) των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής καθώς και από την αλόγιστη χρήση δομημένων επενδυτικών προϊόντων τα οποία ήταν πλήρως εξαρτημένα από τη δυνατότητα αποπληρωμής των δανείων αυτών.

Στο διάγραμμα 1 παρουσιάζεται η πορεία της αγοράς subprime στεγαστικών δανείων στις ΗΠΑ από το 1994 έως το 2007 που χορηγήθηκαν δείχνοντας την τεράστια αύξηση των δανείων από 200 δις δολάρια το 2002 στα 600 δις δολάρια το 2008.

US \$ Billions

Πηγή: The US Subprime Mortgage Crisis Issues Raised and Lessons Learned Dwight M. Jaffee

Γράφημα 1: Χορηγήσεις Subprime στεγαστικών δανείων στις ΗΠΑ (Δις \$)

Η κρίση αυτή η οποία ξεκίνησε από τα επισφαλή στεγαστικά δάνεια ¹ στην Αμερική άρχισε να επηρεάζει τις αγορές χρήματος των αναπτυσσόμενων χωρών τον Αύγουστο του 2007 προκαλώντας ένα ντόμινο αντιδράσεων οι οποίες δεν έμειναν μόνο μέσα στα πλαίσια της Αμερικανικής Οικονομίας, αλλά επηρέασαν και τις οικονομίες των Ευρωπαϊκών χωρών.

Οι πρώτες εξελίξεις στις διεθνείς χρηματοπιστωτικές αγορές ήταν ραγδαίες, ξεκινώντας από το χρηματοπιστωτικό σύστημα της Αμερικής, όπου τον Ιούνιο του 2007 δύο hedge funds της επενδυτικής τράπεζας Bear Stearns με υψηλή έκθεση σε στεγαστικά δάνεια χαμηλής εξασφάλισης κατέρρευσαν. Συνέχεια είχαν δύο μεγάλες εταιρίες – εγγυητές στεγαστικών δανείων, οι Freddie Mac και Fannie Mae των ΗΠΑ οι οποίες ανακοίνωσαν αδυναμία εκπλήρωσης των υποχρεώσεων τους και η διάσωσή τους έγινε με χρήματα των φορολογουμένων. Τέλος, η επενδυτική τράπεζα Lehman Brothers οδηγήθηκε σε χρεοκοπία, η Merrill Lynch αναγκάστηκε να συγχωνευτεί με την Bank of America προκειμένου να διατηρήσει την βιωσιμότητά της και ο μεγαλύτερος ασφαλιστικός όμιλος του κόσμου AIG αντιμετώπισε με την σειρά του σοβαρά προβλήματα ρευστότητας.

Ακόμη και η διάσωση αυτών των κολοσσών όμως δεν έπεισε τους επενδυτές ότι το χρηματοπιστωτικό σύστημα βρίσκεται εκτός κινδύνου. Η αύξηση του πιστωτικού κινδύνου είχε ως αποτέλεσμα τα τραπεζικά επιτόκια να παραμένουν στα ύψη παρά τις προσπάθειες των κεντρικών τραπεζών για εξομάλυνση των χρηματαγορών με παροχή ρευστότητας. Ο αυξανόμενος όγκος επισφαλών στεγαστικών δανείων είχε ως αποτέλεσμα την απώλεια της εμπιστοσύνης των επενδυτών απέναντι στα σύνθετα τιτλοποιημένα προϊόντα.

Η πολυπλοκότητα και η έλλειψη διαφάνειας αυτών των δομημένων προϊόντων έκανε την αξία τους δύσκολο να εκτιμηθεί, με αποτέλεσμα την απώλεια εμπιστοσύνης των αγορών απέναντι στις ανακοινώσεις των

¹ Η κρίση εντοπίζεται κυρίως στη χρηματοπιστωτικό τομέα αλλά δεν αποτελεί αυτή μόνο το αίτιο της κρίσης

χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων αναφορικά με την κερδοφορία τους. Η «μόχλευση» των ιδίων κεφαλαίων και η έλλειψη ρευστότητας είναι μέχρι και σήμερα τα δύο κύρια χαρακτηριστικά της σημερινής κρίσης.

Η αβεβαιότητα που επικρατεί στις παγκόσμιες αγορές, οδηγεί σε μία γενικευμένη συμπεριφορά περιορισμού των απωλειών τόσο από τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα όσο και από τους επενδυτές, εντείνοντας περαιτέρω την πτωτική πορεία των αγορών. Η πτωτική αυτή πορεία των αγορών έχει άμεσες επιπτώσεις στην οικονομία, καθώς τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα γίνονται φειδωλά στις χορηγήσεις νέων πιστώσεων προκειμένου να διατηρήσουν την κεφαλαιακή τους επάρκεια.

Μία από τις Ευρωπαϊκές χώρες όπου η επιρροή της κρίσης έκανε αισθητή την παρουσίας της ήταν η Ισλανδία της οποίας οι τράπεζες είχαν μεγάλη έκθεση στα τοξικά ομόλογα. Η Βρετανία αντιστοίχως ήταν και αυτή από τις πρώτες χώρες που επλήγησαν από την κρίση. Σε μικρότερο βαθμό επλήγησαν Βέλγιο, Ιταλία, Λουξεμβούργο και Ολλανδία.

Στην Ελλάδα, από την κρίση επηρεάστηκαν κυρίως τράπεζες, ασφαλιστικές εταιρίες καθώς και εταιρίες real estate. Τα πραγματικά προβλήματα ωστόσο της κρίσης διαφάνηκαν στην ελληνική οικονομία, με την άνοδο των επιτοκίων και την επιφυλακτικότητα του χρηματοπιστωτικού συστήματος απέναντι στις δανειοδοτήσεις ιδιωτών και μικρομεσαίων επιχειρήσεων, έχοντας άμεσο αντίκτυπο στην αγοραστική συμπεριφορά των καταναλωτών και σε λοιπές πτυχές της οικονομίας.

Η κατάρρευση της αγοράς στεγαστικών δανείων χαμηλής εξασφάλισης στις Η.Π.Α. ήταν η αφορμή να πληγεί το παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα που θεωρείτο από πολλούς ασφαλές. Τα αίτια της παγκόσμιας χρηματοοικονομικής κρίσης είναι σαφώς βαθύτερα και προέρχονται από την αδυναμία του παγκόσμιου πολιτικού, νομικού και ρυθμιστικού συστήματος να διαχειριστεί με επιτυχία τις προκλήσεις της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας.

Ένα από τα βασικότερα αίτια της σημερινής κρίσης, αναφέρεται στις πολιτικές υψηλού κίνδυνου που ακολουθούσαν τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα με αποκλειστικό στόχο τα υψηλά κέρδη, αγνοώντας την πιθανή ύπαρξη μακροπρόθεσμων ζημιών. Οι επενδυτικές τράπεζες προωθούσαν αλόγιστα σύνθετα προϊόντα, άγνωστα στο μεγαλύτερο μέρος των επενδυτών που τα αγόραζαν, στηριζόμενες στη χρήση πολύπλοκων μαθηματικών μοντέλων, αμφισβητούμενης αξιοπιστίας. Πίσω από αυτή την συμπεριφορά των επενδυτικών τραπεζών, ήταν οι υπέρογκες αμοιβές των στελεχών τους, που εξαρτιόνταν άμεσα από την κερδοφορία των τραπεζών στις οποίες εργάζονταν.

Ανάλογη πολιτική ακολούθησαν και οι εμπορικές τράπεζες, οι οποίες προέβησαν σε ανεπαρκή εκτίμηση του πιστωτικού κινδύνου, αύξηση του ποσού χορήγησης των δανείων έως και στο 100% της αξίας της κατοικίας, επιδιώκοντας αποκλειστικά την γρήγορη ανάπτυξη τους και αδιαφορώντας για τις πιθανές επιπτώσεις στην αποπληρωμή τους. Μία άλλη αιτία της παγκόσμιας χρηματοοικονομικής κρίσης, αποτελεί το ελλιπές ρυθμιστικό και κανονιστικό πλαίσιο καθώς και η ανεπαρκής λειτουργία των εποπτικών αρχών οι οποίες διέπουν τις χρηματοοικονομικές αγορές.

Συγκεκριμένα, η μη ολοκληρωμένη εφαρμογή της Βασιλείας II οδήγησε τα τραπεζικά ιδρύματα σε λανθασμένο υπολογισμό των πιστωτικών κινδύνων που αντιμετώπιζαν. Σημαντικό ρόλο έπαιξαν και τα εικονικά στοιχεία που εμφάνισαν στις οικονομικές καταστάσεις τους πολλές εταιρείες από τη μη ορθή εφαρμογή των Διεθνών Λογιστικών Προτύπων, προκειμένου να αποκρύψουν τα τοξικά προϊόντα που είχαν στα χαρτοφυλάκιά τους.

Τέλος, έντονη κριτική έχει ασκηθεί και στη νομισματική πολιτική που ακολούθησαν οι κεντρικές τράπεζες των Η.Π.Α. και της Ευρώπης. Όσον αφορά τις Η.Π.Α, η Fed θεωρείται από πολλούς υπαίτια για την κρίση στην αγορά κατοικίας, καθώς εξακολουθούσε να διατηρεί τα επιτόκια σε ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα για μεγάλα χρονικά διαστήματα, δίνοντας στους δανειστές την εικόνα της εύκολης μακροχρόνιας αποπληρωμής των δανείων. Στην

κριτική αυτή, η Fed απάντησε ότι κύριο μέλημά της την περίοδο εκείνη ήταν ο φόβος του ενδεχόμενου αποπληθωρισμού.

Από την άλλη μεριά, η ΕΚΤ θεωρείται υπεύθυνη για την επέκταση της χρηματοοικονομικής κρίσης στην Ευρώπη, η οποία υποτιμώντας τη σημασία την κρίσης που είχε ξεσπάσει στις Η.Π.Α., εξακολουθούσε να διατηρεί τα επιτόκια σε υψηλά επίπεδα. Η Fed, από το φθινόπωρο του 2007, μείωσε τα επιτόκια με στόχο την αύξηση της ρευστότητας στην αγορά με τη βεβαιότητα όμως ότι δε θα δημιουργηθούν πληθωριστικές τάσεις καθώς αντισταθμίζονται από τη μείωση του τραπεζικού χρήματος. Αντίθετα, η ΕΚΤ θέτοντας ως πρωταρχικό της στόχο την αντιμετώπιση των πληθωριστικών τάσεων, αύξησε τα επιτόκια της υπερεκτιμώντας τις ικανότητες της ισχυρής της οικονομίας.

Άμεση συνέπεια αυτών των ενεργειών ήταν η σταδιακή υποτίμηση του δολαρίου σε σχέση με το ευρώ και η εκτίναξη των τιμών του πετρελαίου και των τροφίμων. Η εξέλιξη αυτή σε συνδυασμό με την πιστωτική στενότητα συνέβαλλε στην ανατροπή της αναπτυξιακής δυναμικής των οικονομιών της ευρωζώνης. Η μη κοινή οικονομική πολιτική που εφήρμοσαν οι δύο κεντρικές τράπεζες όχι μόνο δε βοήθησαν να αντιμετωπιστεί η κρίση, αλλά χειροτέρεψαν την παγκόσμια οικονομία.

Η αντιμετώπιση της κρίσης δεν είναι κάτι το οποίο θα επέλθει εύκολα και ανώδυνα. Απαιτεί την υιοθέτηση του κατάλληλου μείγματος νομισματικής και δημοσιονομικής πολιτικής και το συντονισμό σε διεθνές επίπεδο. Όσον αφορά την νομισματική πολιτική οι Κεντρικές τράπεζες σε Η.Π.Α. και Ευρώπη καθώς και η Τράπεζα της Αγγλίας μείωναν τα επιτόκιά τους αγγίζοντας ιστορικά χαμηλά, ενώ παράλληλα παρείχαν ρευστότητα στην διατραπεζική αγορά καθώς οι εμπορικές τράπεζες ήταν απρόθυμες να δανείσουν η μία στην άλλη. Όσον αφορά τη δημοσιονομική πολιτική, διεθνείς οργανισμοί όπως ο ΟΟΣΑ και το ΔΝΤ συνέστησαν την στήριξη της οικονομίας μέσω υιοθέτησης «δημοσιονομικών πακέτων» (fiscal stimulus packages). Παρά το γεγονός ότι όλοι συμφωνούν με αυτό το μέτρο άσκησης της δημοσιονομικής πολιτικής παρατηρείται διχασμός όσον αφορά το μέγεθος του μέτρου αυτού και την κατεύθυνσή του.

Από τη μία πλευρά, το ΔΝΤ και το Ηνωμένο Βασίλειο, υποστηρίζουν ότι η μόνη λύση για να αποφευχθεί μια παρατεταμένη ύφεση είναι οι γενικευμένες και εκτεταμένες δημοσιονομικές παρεμβάσεις. Από την άλλη πλευρά, ο ΟΟΣΑ και η Γερμανία, τονίζουν ότι δεν υπάρχει ενιαία συνταγή για όλες τις χώρες, και οι όποιες δημοσιονομικές παρεμβάσεις θα πρέπει να είναι έγκαιρες, προσωρινές και στοχευμένες ώστε να μη θέτουν σε κίνδυνο τη μακροχρόνια βιωσιμότητα των δημοσίων οικονομικών.

1.2 ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Η έκταση, η παρατεταμένη διάρκεια και οι συνέπειες της κρίσης ώθησαν πολλούς αναλυτές στη διερεύνηση των αιτιών που την προκάλεσαν. Ωστόσο η χρηματοοικονομική κρίση δεν μπορεί να αποδοθεί σε μια μόνο αιτία, αλλά από ένα συνδυασμό παραγόντων οι οποίοι επηρέασαν τη δυναμική των υπολοίπων. Πρόκειται για παράγοντες οι οποίοι έδρασαν πολλαπλασιαστικά ο ένας στον άλλο δημιουργώντας ένα φαύλο κύκλο αρνητικών επιδράσεων που ξεπέρασε τα όρια των ΗΠΑ και επεκτάθηκε παγκοσμίως.

Για την ανάλυση των αιτιών της χρηματοοικονομικής κρίσης θα ακολουθήσουμε την κατηγοριοποίηση των παραγόντων σε μακροοικονομικούς και χρηματοοικονομικούς². Όσον αφορά στους μακροοικονομικούς παράγοντες μπορούμε να διακρίνουμε τις εξής αιτίες:

Η ύπαρξη ανισορροπιών όσον αφορά στο διαφορετικό βαθμό αποταμίευσης και επένδυσης μεταξύ των χωρών , που εκδηλώθηκε με υψηλά ελλείμματα τρεχουσών συναλλαγών των ΗΠΑ και υψηλά πλεονάσματα των χωρών της Ασίας, ιδιαίτερα της Κίνας. Οι ανισορροπίες αυτές που δημιουργήθηκαν οδήγησαν σε μεταφορά κεφαλαίων από την Ασία προς τις ΗΠΑ, δηλαδή σε φτηνό χρήμα, μεγάλη ρευστότητα και χαμηλά πραγματικά επιτόκια στις ΗΠΑ. Τα χαμηλά πραγματικά επιτόκια έδωσαν ώθηση στις ήδη υπάρχουσες ανισορροπίες του χρηματοοικονομικού τομέα.

Επιπλέον, η φούσκα των τιμών των ακινήτων στις ΗΠΑ .Όσο οι τιμές ανέβαιναν από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 που ξεκίνησε η ανοδική πορεία, οι δανειστές αδιαφορούσαν για το ρίσκο των στεγαστικών δανείων, αφού ακόμα και στην περίπτωση που το νοικοκυριό αδυνατούσε να πληρώσει τις μηνιαίες δόσεις του, η τράπεζα θα έπαιρνε από τον τελικό πλειστηριασμό ένα σπίτι μεγαλύτερης αξίας από εκείνη του αρχικού δανείου.

² Χαρδούβελης Γκίκας 'Το Χρονικό της Διεθνούς και της συνακόλουθης Ελληνικής και Ευρωπαϊκής κρίσης : αίτια, αντιδράσεις, επιπτώσεις, προοπτική.

Ωστόσο η άνοδος των τιμών των ακινήτων σταμάτησε στα μέσα του 2006 και ξεκίνησε η πτώση οδηγώντας τα νοικοκυριά σε καθυστερήσεις των δόσεων τους προς τις τράπεζες ενώ η χρεοκοπία των νοικοκυριών οδήγησε σε μειωμένες εισροές στα ταμεία των τιτλοποιημένων δανείων .

Ένας επιπλέον παράγοντας στον οποίο αξίζει να αναφερθούμε, είναι η υπόθεση της αποτελεσματικής αγοράς. Σύμφωνα με αυτή την υπόθεση, οι αγορές είναι αποτελεσματικές και οι πολίτες ορθολογικοί στην οικονομική συμπεριφορά τους, κάτι το οποίο αποτελούσε δόγμα για τις αναπτυγμένες χώρες. Σε συνδυασμό λοιπόν με τα χαμηλά επιτόκια που επικρατούσαν στην αγορά οδήγησε σε ακραίες επενδύσεις χωρίς να αντιλαμβάνονται σωστά τον κίνδυνο.

Στους χρηματοοικονομικούς παράγοντες που προξένησαν την κρίση, καταλυτικό ρόλο έπαιξαν, ιδίως στις ΗΠΑ, οι ακόλουθοι:

Η εξάπλωση στεγαστικών δανείων υψηλού κινδύνου (subprime), τα οποία αρχικά ενθαρρύνθηκαν από την κυβέρνηση Μπους, με στόχο να αποκτήσουν το δικό τους σπίτι τα φτωχότερα στρώματα και οι μειονότητες. Στη συνέχεια, όμως, ο δανεισμός αυτός πολλαπλασιάστηκε επικίνδυνα και σε οικογένειες που ξεκάθαρα δεν είχαν τη δυνατότητα πληρωμής της μηνιαίας δόσης.

Η δυνατότητα μεταφοράς του ρίσκου από τους ισολογισμούς των τραπεζών σε τρίτους επενδυτές μέσω τιτλοποιήσεων, δηλαδή η δυνατότητα συγκέντρωσης πολλών δανείων σε ένα κοινό ταμείο και η πώληση του ταμείου -υπό μορφή δομημένου ομολόγου- σε τρίτους επενδυτές. Η τιτλοποίηση, είχε ως αποτέλεσμα να δανείζουν άφοβα οι τράπεζες σε μη φερέγγυους δανειολήπτες, αφού γνώριζαν εκ προοιμίου ότι τα δάνεια τελικά δεν θα έμεναν στον ισολογισμό τους, ενώ χρησιμοποιούσαν και το ρευστό από την πώληση για την παραγωγή νέων δανείων -και συνεπώς περισσότερων κερδών. Οι νέες μορφές τιτλοποιήσεων, με πολύπλοκους δομημένους τίτλους όπως τα Collateralized Debt Obligations (CDO) έκαναν

και δύσκολη την σωστή τιμολόγηση τους από τους οίκους αξιολόγησης παρέχοντας υψηλές βαθμολογήσεις.

Η ενδογενής γένεση ρίσκων από το συνδυασμό των επιμέρους αρνητικών παραγόντων. Η πολλαπλασιαστική εκρηκτική δυναμική που δημιουργείται σε εποχές κρίσης δημιουργεί τα δικά της επιπλέον ρίσκα.

Η νέα κερδοσκοπική κουλτούρα στον τραπεζικό τομέα με βάση τη γένεση προσόδων. Οι αμοιβές των στελεχών σε όλες τις βαθμίδες συνδέονταν με τα βραχυχρόνια έσοδα, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη ο αναλαμβανόμενος κίνδυνος, ούτε οι μακροχρόνιες επιδόσεις.

Επιπλέον υπήρξαν κατηγορίες προς τους αξιολογικούς οίκους για ανεπάρκεια και μεροληψία που πιθανόν να προκλήθηκε από το γεγονός ότι οι εκδότες των τίτλων ήταν εκείνοι οι οποίοι πλήρωναν για την αξιολόγηση. Οι οίκοι αυτοί επηρεαζόμενοι από την κερδοφορία που έφερναν οι αξιολογήσεις των τιτλοποιήσεων που έκαναν άργησαν να καταλάβουν το μέγεθος του προβλήματος.

Τέλος, το πρόβλημα πήρε μεγαλύτερες διαστάσεις κυρίως από το γεγονός ότι οι επενδυτές που αγόρασαν τα δομημένα ομόλογα υψηλού κινδύνου, δεν ήταν μόνον τα «hedge funds», αλλά και οι ίδιες οι επενδυτικές τράπεζες, καθώς και πολλές ασφαλιστικές εταιρίες, οι οποίες είχαν πολύ λίγα δικά τους χρήματα, δανειζόμενες τα υπόλοιπα και μάλιστα βραχυπρόθεσμα. Όταν λοιπόν οι τιμές των περιουσιακών στοιχείων στα οποία είχαν επενδύσει οι επενδυτικές τράπεζες άρχισαν να πέφτουν και οι αγορές αντιλήφθηκαν την κεφαλαιακή απώλεια των δανεισμένων επενδυτικών τραπεζών, τότε δυσκόλεψαν ή και αρνήθηκαν την ανανέωση της βραχυχρόνιας χρηματοδότησης, αναγκάζοντας έτσι τις επενδυτικές τράπεζες να προβαίνουν σε περαιτέρω πωλήσεις άλλων υγιών περιουσιακών στοιχείων, οι οποίες με τη σειρά τους πίεζαν τις τιμές των περιουσιακών στοιχείων ακόμη περισσότερο προς τα κάτω. Η απομόχλευση, δηλαδή η άρνηση στην ουσία νέου δανεισμού στα χρηματοοικονομικά ιδρύματα που επένδυαν για ίδιο λογαριασμό με δανεικά κεφάλαια, έπαιξε τον κυριότερο ρόλο στην επέκταση της κρίσης πέραν του στενού χώρου των δανείων subprime σε όλες τις

χρηματοοικονομικές δραστηριότητες. Η απομόχλευση οδήγησε στη συνέχεια και στο πέρασμα της χρηματοοικονομικής κρίσης στην πραγματική οικονομία.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΡΑΙΑ

1.3 Η ΕΠΕΚΤΑΣΗ ΤΗΣ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΖΩΝΗ

Η Ευρωπαϊκή κρίση η οποία είχε αρχίσει να διαφαίνεται από το 2008 έγινε αισθητή κυρίως μέσα στο 2010 και στις αρχές του 2011 όπου τρεις χώρες μέλη της Ευρωζώνης προσέφυγαν στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο.

Την αρχή έκανε η Ελλάδα η οποία στις 23 Απριλίου 2010 ζήτησε την ενεργοποίηση του μηχανισμού στήριξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου. Τον Σεπτέμβρη του 2009, η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία στα στοιχεία που αποστέλλει στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή κάνει λόγο για έλλειμμα 5% του ΑΕΠ, για το 2008, ενώ για το 2009 προβλέπει ότι θα διαμορφωθεί γύρω στο 6%.

Εν συνεχεία, ο οίκος Fitch υποβαθμίζει την πιστοληπτική αξιολόγηση της Ελλάδας, από το A στο A-, χαρακτηρίζοντας παράλληλα ως αρνητικές τις προοπτικές της χώρας. Το Δεκέμβριο του ίδιου έτους, ο οίκος Fitch υποβαθμίζει εκ νέου την πιστοληπτική αξιολόγηση της Ελλάδας από A- σε BBB+, με αρνητικές προοπτικές επικαλούμενος επιδείνωση των δημοσιονομικών.

Τον Ιανουάριο του 2010, ο πρωθυπουργός της χώρας ανακοινώνει τριετές πρόγραμμα λιτότητας για την μείωση του ελλείμματος κάτω του 3% στο τέλος του 2012 καθώς αρχίζουν να επανέρχονται τα σενάρια περί χρεοκοπίας με τα spreads των δεκαετών ομολόγων να ξεπερνούν τις 400 μ.β. Σενάρια περί βοήθειας της χώρας από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο διαδέχονται το ένα το άλλο, ώσπου το Μάρτιο ο πρωθυπουργός προειδοποιεί ότι ίσως η Ελλάδα να μην επιτύχει τους στόχους της, με πιθανή την προσφυγή στο ΔΝΤ, επιμένοντας, ωστόσο, σε ευρωπαϊκή λύση.

Εν συνεχεία, ο πρόεδρος της Κομισιόν, Ζοζέ Μανουέλ Μπαρόζο ζητά από τα κράτη της ΕΕ να καταλήξουν σε σχέδιο συνδρομής της Ελλάδας, προτείνοντας τη λύση των συντονισμένων διμερών δανείων. Στην Σύνοδο Κορυφής της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις 25 Μαρτίου 2010 εγκρίνεται το

γαλλογερμανικό σχέδιο, που προβλέπει την δημιουργία ενός πλέγματος ασφαλείας με τη συμμετοχή του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, προκειμένου να ξεπεράσει η Ελλάδα την κρίση και να αποκατασταθεί η αξιοπιστία του ευρώ.

Τον Απρίλιο, οι υπουργοί οικονομικών των χωρών μελών της ευρωζώνης δεσμεύτηκαν να συνδράμουν την Ελλάδα, εάν και εφόσον χρειαστεί, στο πλαίσιο του μηχανισμού στήριξης που αποφασίστηκε, με ποσό ύψους 30 δισ. ευρώ για το 2010 με τη μορφή διμερών δανείων στα οποία θα συμμετάσχουν και οι 15 χώρες μέλη της ευρωζώνης. Το επιτόκιο θα είναι κυμαινόμενο και θα είναι περίπου 5%. Στις 22 Απριλίου, το δημοσιονομικό έλλειμμα της Ελλάδας αυξήθηκε στο 13,6% του ΑΕΠ το 2009, σύμφωνα με τις εαρινές εκτιμήσεις της Eurostat ενώ στο 25% εκτιμήθηκαν οι πιθανότητες χρεοκοπίας της Ελλάδας την επόμενη 5ετία, σύμφωνα με το Reuters.

Έτσι, στις 23 Απριλίου 2010, η Ελλάδα ενεργοποιεί το πακέτο βοήθειας από την ΕΕ ύψους 45 δισ. ευρώ με σκοπό την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης και προσφεύγει και επισήμως στο ΔΝΤ. Είχαν προηγηθεί πίεση των αγορών για προσφυγή στο μηχανισμό, καθώς οι διεθνείς επενδυτές είχαν εκτοξεύσει στα ύψη τα spreads καθιστώντας απαγορευτικό τον δανεισμό της ελληνικής οικονομίας από τις αγορές, ενώ το όλο κλίμα επιδείνωσε και η σκληρή στάση της Γερμανίας απέναντι στην παροχή οικονομικής βοήθειας στην Ελλάδα, αλλά κυρίως η διαρκώς εντεινόμενη συζήτηση διεθνώς σχετικά με το ότι η Ελλάδα θα προχωρήσει σε αναδιάρθρωση του χρέους της. Λίγες μέρες μετά, το Eurogroup εγκρίνει την οικονομική βοήθεια προς την Ελλάδα, ύψους 110 δισεκατομμυρίων ευρώ. από Ε.Ε και ΔΝΤ τα επόμενα τρία χρόνια και με επιτόκιο 5%, εκ των οποίων τα 80 δισ. δίνονται από την Ε.Ε. και τα υπόλοιπα 30 δισ. από το ΔΝΤ.

Την ίδια ώρα, ο διοικητής της Τράπεζας της Γερμανίας, Άλεξ Βέμπερ, μέλος του Δ.Σ. της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ) εκτίμησε ότι η ελληνική κρίση χρέους μπορεί να «είναι μεταδοτική, ιδίως μετά από τις εξελίξεις των λίγων τελευταίων εβδομάδων», δεδομένου ότι «πολλά ευρωπαϊκά κράτη έχουν υπέρογκα κρατικά εξωτερικά χρέη κι επομένως δημοσιονομικά ελλείμματα». Ο αξιωματούχος υπογράμμισε, πάντως, ότι «η ταχεία επέμβαση

της ΕΕ, αλλά και του ΔΝΤ θα αποτρέψει το αποτέλεσμα του ντόμινο» για τα υπόλοιπα μέλη της ευρωζώνης, μετά από το ελληνικό αίτημα, περί ενεργοποίησης του μηχανισμού στήριξης ΕΕ/ΔΝΤ.

Παρά τις εκτιμήσεις λοιπόν των περισσότερων, στις 21 Νοεμβρίου 2010 εγκρίθηκε από το Eurogroup η ένταξη της Ιρλανδίας στο μηχανισμό στήριξης της Ε.Ε και του ΔΝΤ, ύστερα από σχετικό αίτημα που είχε υποβάλλει το Δουβλίνο. Στις 28 Νοεμβρίου 2010 οι υπουργοί Οικονομικών της ΕΕ επικύρωσαν το σχέδιο διάσωσης της Ιρλανδίας, ύψους 85 δισ. ευρώ. Σύμφωνα με την απόφαση, η περίοδος αποπληρωμής του δανείου στο Δουβλίνο θα μπορεί να επεκταθεί μέχρι τα 11 χρόνια ενώ το μέσο επιτόκιο θα βρίσκεται στο 5,8%. Η οικονομική στήριξη της Ιρλανδίας εγκρίθηκε και από το ΔΝΤ. Παράλληλα, η Κομισιόν δίνει ένα επιπλέον έτος στο Δουβλίνο για μείωση του ελλείμματός του, παρατείνοντας μέχρι το 2015 την προθεσμία για δημοσιονομική εξυγίανση.

Η οικονομική βοήθεια της ΕΕ και της Ευρωζώνης θα δοθεί στο πλαίσιο ενός ισχυρού προγράμματος πολιτικής το οποίο θα αντιμετωπίσει τις δημοσιονομικές προκλήσεις της ιρλανδικής οικονομίας με αποφασιστικό τρόπο. Θα βασίζεται στη δημοσιονομική προσαρμογή και σε διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις τις οποίες θα προωθήσουν οι ιρλανδικές αρχές στο πλαίσιο της Τετραετούς Δημοσιονομικής Στρατηγικής η οποία θα παράσχει όλες τις λεπτομέρειες της δέσμευσης της κυβέρνησης για την επίτευξη δημοσιονομικής σταθεροποίησης ύψους 6 δισ. ευρώ το 2011 με στόχο τη μείωση του ελλείματος στο 3% το 2014, κάτι που σημαίνει μια συνολική σταθεροποίηση 15 δισ. ευρώ στη διάρκεια της τετραετίας, με ετήσια επανεξέταση.

Το πρόγραμμα θα περιλαμβάνει επίσης ένα ταμείο για ενδεχόμενες μελλοντικές ανάγκες σε κεφάλαια στον τραπεζικό τομέα. Σε συνέχεια των μέτρων που έχει ήδη λάβει η Ιρλανδία για να αντιμετωπίσει την αντοχή του τραπεζικού τομέα, μια συνολική δέσμη μέτρων, συμπεριλαμβανομένης της αναδιάρθρωσης του τραπεζικού τομέα, θα συμβάλει στο να διασφαλίσει ότι ο τραπεζικός τομέας διαδραματίζει το ρόλο του στη λειτουργία της οικονομίας. Τέλος, υπογραμμίζεται ότι μετά την έγκριση από την ιρλανδική κυβέρνηση, το πρόγραμμα θα υιοθετηθεί από το Συμβούλιο ECOFIN και το Eurogroup, σε

ευθυγράμμιση με τις εθνικές διαδικασίες, με βάση την αξιολόγηση της Επιτροπής και της ΕΚΤ.

Μετά την Ελλάδα και την Ιρλανδία, στο μηχανισμό στήριξης της ΕΕ προσέφυγε στις 6 Απριλίου 2011 και η Πορτογαλία, όπως ανακοίνωσε ο Πορτογάλος πρωθυπουργός, Ζοσέ Σόκρατες, καθιστώντας έτσι τη χώρα το τρίτο μέλος της Ευρωζώνης που ζητά τη βοήθεια των εταίρων της.

Τα προβλήματα για την Πορτογαλία φάνηκαν και στη δημοπρασία εντόκων γραμματίων την ίδια μέρα, καθώς το επιτόκιο ήταν αυξημένο κατά πολύ, σε σχέση με τις προηγούμενες αντίστοιχες δημοπρασίες, αντλώντας τελικά περίπου 1 δις ευρώ. Στη δημοπρασία των 12μηνων εντόκων γραμματίων η Πορτογαλία άντλησε 455 εκατ. ευρώ, με μέση απόδοση στο 5,90% έναντι 4,33% στην προηγούμενη, ενώ σε αυτή των 6μηνων εντόκων γραμματίων άντλησε 550 εκατ. Ευρώ, με τη μέση απόδοση στο 5,117% έναντι 2,98% στην προηγούμενη.

Το επιτόκιο δανεισμού της Πορτογαλίας από την ΕΕ, θα εξαρτηθεί από το πότε ο Μηχανισμός Στήριξης της ευρωζώνης, το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (EFSF), θα προχωρήσει στη έκδοση του δανείου, αν και η Ευρωζώνη είχε καθορίσει στη σύνοδο της 11 Μαρτίου 2011, ότι το επιτόκιο δανεισμού από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας, θα είναι χαμηλότερο από το τρέχον, κάθε φορά στη διεθνή αγορά, συν 300 μονάδες βάσης, για δάνεια με περίοδο αποπληρωμής τριετίας και 400 μονάδες βάσης με 50 μ.β. επιβάρυνση το χρόνο, για δάνεια που υπερβαίνουν τον ορίζοντα 3ετίας, ως περίοδο αποπληρωμής.

Όσον αφορά το μέγεθος του δανείου, θεωρείται ότι ένα δάνειο της τάξης των 60 έως 80 δις ευρώ είναι μία λογική προσέγγιση που αντανάκλα την τάξη μεγέθους της ανάγκης για δανειακή ενίσχυση προκειμένου να αντιμετωπίσει το δημοσιονομικό της χρέος η χώρα. Τα χρήματα του πακέτου διάσωσης θα προκύψουν κατά δύο τρίτα από το Μηχανισμό Στήριξης της ΕΕ, και κατά ένα τρίτο από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (IMF), σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

Το ντόμινο πλέον έχει ξεκινήσει και οι ανησυχίες για το ποια χώρα έχει σειρά προκαλούν μεγάλη αναστάτωση στις αγορές. Πολλοί πιστεύουν ότι το ντόμινο δεν θα σταματήσει και θα χτυπήσει και την Ισπανία μια χώρα που έδειξε ότι επιχειρεί να απορροφήσει τους κραδασμούς της κρίσης. Η Ευρώπη καλείται πλέον να λάβει κρίσιμες αποφάσεις για την συνοχή της καθώς η κρίση χρέους αποτελεί τον πλέον αποσταθεροποιητικό παράγοντα της Ευρώπης. Τρεις ευρωπαϊκές χώρες χρεοκόπησαν αποδεικνύοντας τόσο το πόσο εύθραυστη είναι η Ευρωπαϊκή οικονομία όσο και την δύναμη του κερδοσκοπικού κεφαλαίου που εξώθησε τις χώρες αυτές στην χρεοκοπία.

Και ενώ η προσφυγή σε μηχανισμό στήριξης από την Πορτογαλία ήταν αναμενόμενη καθώς το 10ετές ομόλογο εμφάνιζε απόδοση 8,70% και το 5ετές 10,17% δηλαδή η χώρα είχε τεθεί εκτός αγορών, στην Ελλάδα ήδη από τον Οκτώβριο του 2010 εξετάζεται η αναδιάρθρωση του χρέους των 340 δις ευρώ. Η Ελλάδα έχει ζητήσει από την Τρόικα να συναινέσει ώστε να προχωρήσει στην επιμήκυνση του παλαιού χρέους. Με βάση τον σχεδιασμό η Ελλάδα προτείνει τα ελληνικά ομόλογα που είναι διάρκειας περίπου 7 ετών να επιμηκυνθούν χρονικά επιπλέον 10 χρόνια δηλαδή η μεσοσταθμική διάρκεια από 7 να μετατραπεί σε 17 χρόνια.

Η Ευρωζώνη βρίσκεται σε μια κρίσιμη καμπή και είναι προφανές ότι απαιτείται μια νέα προσέγγιση. Οι χρηματοπιστωτικές αγορές και οι οίκοι πιστοληπτικής αξιολόγησης δεν υπήρξαν διορατικοί στο να εντοπίσουν έγκαιρα το δημοσιονομικό πρόβλημα της Ελλάδας, τους προβληματικούς ισολογισμούς των Ιρλανδικών τραπεζών, τις κερδοσκοπικές αποτιμήσεις των ακινήτων στην Ισπανία, συνεπώς συνέβαλαν και αυτοί, με τον τρόπο τους, στο πρόβλημα.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το σύστημα εποπτείας και ελέγχου της Ευρωζώνης απέτυχε να εντοπίσει έγκαιρα το δημοσιονομικό πρόβλημα της Ελλάδας καθώς επίσης οι ρυθμιστικές αρχές του χρηματοπιστωτικού συστήματος απέτυχαν και αυτές σε ορισμένα άλλα κράτη-μέλη να εντοπίσουν αρκετά έγκαιρα τα ιστορικά υψηλά ποσοστά μόχλευσης ορισμένων εμπορικών τραπεζών, οι οποίες είχαν χρησιμοποιήσει τις καλύτερες λογιστικές μεθόδους για να ελαχιστοποιήσουν την ανάγκη για μεγαλύτερη κεφαλαιακή επάρκεια.

Είναι γνωστό ότι οι τελευταίες δοκιμασίες ελέγχου της αντοχής (stress-tests) των τραπεζών της Ευρωζώνης δεν έδειξαν πρόβλημα για τις Ιρλανδικές τράπεζες αλλά μερικές εβδομάδες αργότερα, χρειάστηκαν ενίσχυση με κεφάλαια και ρευστότητα της τάξης των 50 δις. ευρώ, οδηγώντας την Ιρλανδία στον κοινό μηχανισμό στήριξης της Ευρωζώνης-Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου.

1.4 Ο ΣΥΝΘΕΤΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Σύμφωνα με την εκτίμηση του ΟΕΕ η κρίση της ελληνικής οικονομίας χαρακτηρίζεται ως σύνθετη τόσο ως προς τις αιτίες της όσο και ως προς τις διαστάσεις και τις εκδηλώσεις της. Ως προς τις αιτίες της, είναι αποτέλεσμα ενδογενών αιτιών, οι οποίες όμως συνδυάζονται με αιτίες που ανάγονται στην κρίση της Ε.Ε. και τη διεθνή κρίση.³

Όσον αφορά στις διαστάσεις της, η κρίση άρχισε ως χρηματοπιστωτική, πολύ σύντομα όμως επεκτάθηκε στην πραγματική οικονομία, επηρεάζοντας αρνητικά τα δημόσια έσοδα, το Δημόσιο Χρέος και τα δημόσια οικονομικά. Εκείνο που παρατηρείται διεθνώς είναι ότι μετά από τη διάσωση των τραπεζών με δημόσιους πόρους, οι φτωχότερες τάξεις είναι εκείνες οι οποίες καλούνται να πληρώσουν το λογαριασμό. Με τον τρόπο αυτό, ό,τι άρχισε ως μια χρηματοπιστωτική κρίση καταλήγει σε μια κρίση του κοινωνικού κράτους, της εργασίας και της κοινωνίας. Ο συνδυασμός δε της οικονομικής και της κοινωνικής με την οικολογική κρίση και την ανάγκη αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής, θέτει πρόσθετες απαιτήσεις και πόρους ως προς τη διέξοδο.

Η κρίση λοιπόν που αντιμετωπίζει η ελληνική οικονομία συνδέεται κυρίως με τα χρόνια προβλήματα και ανισορροπίες που έχουν συσσωρευτεί και, δευτερευόντως μόνο, είναι αποτέλεσμα των επιπτώσεων της παγκόσμιας χρηματοοικονομικής κρίσης. Η ένταση της κρίσης, μεταξύ άλλων, είναι άμεση απόρροια της διόγκωσης του δημοσιονομικού ελλείμματος και του δημόσιου χρέους σε επίπεδα που είναι δύσκολο να ελεγχθούν. Η επιδείνωση των δημοσιονομικών επιδόσεων οφείλεται στη μη έγκαιρη και συστηματική λήψη μέτρων που ήταν απαραίτητα για τη συγκράτηση του ήδη υπέρογκου δημόσιου χρέους και τη μη εμπέδωση πολιτικών που θα εξασφάλιζαν συνθήκες συνετούς δημοσιονομικής διαχείρισης.

³ Οικονομικό Επιμελητήριο της Ελλάδας, Κρατικός προϋπολογισμός 2011

Η επιβάρυνση των δαπανών για κοινωνική ασφάλιση, η χαμηλή αποδοτικότητα των δημοσίων δαπανών και η εκτεταμένη παραοικονομία και φοροδιαφυγή δημιούργησαν μια ιδιαίτερα δυσμενή δημοσιονομική κατάσταση που συνέβαλε στη διαμόρφωση του δημόσιου χρέους ως ποσοστό του ΑΕΠ σε ιδιαίτερα υψηλά επίπεδα (2009:126%).⁴

Η ελληνική οικονομία βρίσκεται σήμερα στην πιο δύσκολη φάση των τελευταίων δεκαετιών, αποτέλεσμα της χρόνιας διστακτικότητας στην αντιμετώπιση των δομικών της προβλημάτων και του μοντέλου ανάπτυξης που ακολούθησε. Με την παρουσία της πρόσφατης διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης, το αδιέξοδο έγινε φανερό σε όλους και η θέση της χώρας στις διεθνείς αγορές επιδεινώθηκε δραματικά. Προσπάθεια εσπευσμένης διάσωσης από τις καταστροφικές εξελίξεις ήταν η ενεργοποίηση του μηχανισμού στήριξης της ελληνικής οικονομίας από τα κράτη-μέλη της ζώνης του ευρώ και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, με βάση το Πρόγραμμα Οικονομικής Προσαρμογής που συμφωνήθηκε.

Το Πρόγραμμα παρέχει μια τριετή περίοδο χρηματοδότησης της χώρας από τα κράτη-μέλη της ζώνης του ευρώ και το ΔΝΤ, καθώς το κόστος προσφυγής στις αγορές ήταν και παραμένει απαγορευτικό. Παράλληλα, καθορίζει τις γενικές κατευθύνσεις της οικονομικής πολιτικής για τα επόμενα χρόνια, τόσο στο δημοσιονομικό τομέα όσο και στην εφαρμογή διαρθρωτικών αλλαγών και μεταρρυθμίσεων στον ευρύτερο δημόσιο τομέα και στη λειτουργία των αγορών.

Έτσι η ελληνική οικονομία βρίσκεται σήμερα σε βαθιά ύφεση καθώς υλοποιείται ένα πολύ δύσκολο έργο δημοσιονομικής αλλά και συνολικότερης προσαρμογής. Οι προοπτικές δεν είναι αισιόδοξες. Μεσοπρόθεσμα αναμένεται σημαντική συρρίκνωση του διαθέσιμου εισοδήματος μέσω της περικοπής των μισθών και των συντάξεων, της αύξησης της ανεργίας, της

⁴ Μόσχος Δ. και Χορταρέας Γ. "Χρηματοπιστωτικό σύστημα και οικονομική δραστηριότητα"

μείωσης της απασχόλησης αλλά και της αυξημένης φορολογικής επιβάρυνσης στα εισοδήματα.

Τα πρώτα μέτρα πολιτικής με την εν γένει αποδιάρθρωση της αγοράς εργασίας στην κατεύθυνση της περίσσιας ευελιξίας, την απελευθέρωση των απολύσεων, τη μείωση των αποζημιώσεων και της περικοπής των μισθών, την κατάργηση των όποιων προστατευτικών διατάξεων της εργατικής νομοθεσίας κ.ά., αναμένεται να εκτινάξουν στα ύψη την ανεργία και να επιτείνουν την ύφεση.

Το έως τώρα κόστος των αλλαγών εμφανίζεται υψηλό και διαχέεται στο σύνολο της οικονομίας. Το κόστος αυτό εντοπίζεται κυρίως στις αποδοχές και στις συντάξεις, ιδίως στο δημόσιο τομέα, στην αυξημένη φορολογική επιβάρυνση επιχειρήσεων και κυρίως φυσικών προσώπων και στην ύφεση της οικονομικής δραστηριότητας που επηρεάζει τα εισοδήματα και την απασχόληση σε όλους τους τομείς της οικονομίας.

Με την όλη προσπάθεια να έχει επικεντρωθεί στη συγκέντρωση χρημάτων για την ικανοποίηση των δανειστών μας, οι παρεμβάσεις που γίνονται χαρακτηρίζονται από έντονο μη αναπτυξιακό χαρακτήρα που βαθαίνει ακόμα περισσότερο την ύφεση και δυσχεραίνει την έξοδο από αυτή. Για παράδειγμα, η φορολογική πολιτική της αύξησης της έμμεσης φορολογίας (ΦΠΑ, ειδικών φόρων κατανάλωσης κ.ά.), στη σημερινή συγκυρία, έχει καθαρά εισπρακτικό χαρακτήρα, χωρίς να λαμβάνεται μέριμνα ώστε να μην επιβαρυνθεί δυσανάλογα η οικονομική δραστηριότητα. Από την άλλη πλευρά, η πολιτική περιστολής των δαπανών υλοποιείται χωρίς καμία αξιολόγηση για την αναγκαιότητά τους αλλά με μόνο κριτήριο την ευκολία περικοπής. Οι αμοιβές προσωπικού το 2009 ήταν 65% των άμεσων και έμμεσων φόρων, έναντι 45% στην ΕΕ.

Το μνημόνιο οδηγεί τον λόγο αυτό προς τον ευρωπαϊκό μέσο όρο το 2012 με πάγωμα προσλήψεων, μισθών, μείωση προσωπικού κ.λπ. Αναφορικά με τα ελλείμματα της κοινωνικής ασφάλισης, το 2008 οι κοινωνικές μεταβιβάσεις ως ποσοστό των φορολογικών εσόδων και των εισφορών για την κοινωνική

ασφάλιση έφτασαν στο 61% (2009, 65%) στην Ελλάδα, έναντι 45% στην Ευρώπη.

Προκύπτει, λοιπόν, ότι τα προηγούμενα χρόνια υπήρξε μεγάλη αύξηση των δαπανών χωρίς να υπάρχουν οι αντίστοιχοι μη δανειακοί πόροι χρηματοδότησής τους. Υπήρξαν επίσης υπέρμετρες σπατάλες σε πολλούς τομείς της δημόσιας διοίκησης και έντονη φοροδιαφυγή και εισφοροδιαφυγή που επιδείνωσαν υπέρμετρα το δημοσιονομικό πρόβλημα της χώρας. Συνεπώς, το να διορθωθεί η κακοδιαχείριση είναι από τα πρώτα ζητούμενα για την έξοδο από την κρίση, χωρίς μάλιστα κοινωνικές επιπτώσεις.

Το ασφαλιστικό σύστημα, δεν έχει σήμερα τους πόρους για να καλύψει τις πληρωμές για συντάξεις, σε έναν πληθυσμό που γερνάει με γρήγορο ρυθμό. Πέραν των άλλων, το ασφαλιστικό υποφέρει και λόγω της πραγματικής του κοινωνικής ανάγκης για επέκταση του συστήματος για να καλυφθούν ασφαλισμένοι με λίγες ή καθόλου εισφορές, αλλά κυρίως λόγω της εισφοροδιαφυγής και της κακοδιαχείρισεως των πόρων και των περιουσιακών στοιχείων των ταμείων.

Σε μία προσπάθεια να μειωθεί το κόστος παραγωγής και να αυξηθεί η απασχόληση και τα εισοδήματα, επιχειρείται η χωρίς προηγούμενο απελευθέρωση της αγοράς εργασίας, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι ιδιαιτερότητες της ελληνικής αγοράς εργασίας (μικρές επιχειρήσεις οικογενειακού τύπου, υψηλά ποσοστά αδήλωτης και ανασφάλιστης εργασίας, πολυνομία που συχνά παραβιάζεται κ.α.). Έτσι, διαμορφώνεται σταδιακά ένα σύνολο μη συνεκτικών παρεμβάσεων οικονομικής και διαρθρωτικής πολιτικής, σε ένα κλίμα γενικευμένης απαισιοδοξίας για το μέλλον του τόπου. Το κλίμα αυτό επηρεάζει αρνητικά τις προσδοκίες καταναλωτών και επιχειρήσεων, πράγμα που οδηγεί σε εμβάθυνση της ύφεσης καθώς μειώνονται ή αναβάλλονται οι καταναλωτικές και οι επενδυτικές δαπάνες από όλες τις κατευθύνσεις (δημόσιο, επιχειρηματίες).

Η αναπτυξιακή πορεία της ελληνικής οικονομίας κατά τα τελευταία χρόνια υπήρξε εσωστρεφής (Στουρνάρας και Αλμπάνη, 2008) ⁵

Η εσωστρέφεια αυτή αντανακλάται στη διαχρονική υποχώρηση των καθαρών εξαγωγών ως ποσοστό του ΑΕΠ, ⁶ την αντίστοιχη διεύρυνση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και τη σημαντική διόγκωση του εξωτερικού χρέους ως ποσοστό του ΑΕΠ κατά τα τελευταία χρόνια.

Η δυσμενής αυτή εξέλιξη αποτυπώνεται στην υποχώρηση της εγχώριας αποταμίευσης ως ποσοστό του ΑΕΠ σε ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα και, σε μεγάλο βαθμό, οφείλεται στη χαμηλή διεθνή ανταγωνιστικότητα των εγχώριων παραγόμενων προϊόντων και υπηρεσιών.

Για να περιορισθεί το εύρος της ύφεσης και να επισπευσθεί η ανάκαμψη, πρέπει καταρχάς να δοθεί μια αισιόδοξη προοπτική προς όλες τις κατευθύνσεις που θα περιορίζει την κινδυνολογία και την αβεβαιότητα και θα καταδεικνύει την έξοδο διαφυγής. Η ίδια η προοπτική εξόδου από την κρίση θα αναθερμάνει την επιχειρηματική δραστηριότητα, η οποία σήμερα δέχεται έντονα τις επιπτώσεις της μειωμένης ζήτησης, της χαμηλής ανταγωνιστικότητας, της επιβραδυνόμενης πιστωτικής επέκτασης και του αυξημένου φορολογικού βάρους.

Όσον αφορά το τελευταίο, η αύξηση των εσόδων πρέπει κυρίως να προσανατολιστεί στη διεύρυνση της φορολογικής βάσης και στη σύλληψη της φοροδιαφυγής. Περαιτέρω αύξηση της επιβάρυνσης των ήδη φορολογουμένων θα κατέληγε όχι μόνο να επιτείνει την ύφεση αλλά να επιτύχει το αντίθετο από το αναμενόμενο αποτέλεσμα, δηλαδή μείωση αντί αύξηση των εσόδων. Η ελληνική οικονομία θα ανακάμψει όταν οι εργαζόμενοι, οι επιχειρηματίες και οι καταναλωτές πιστέψουν ότι όλα αυτά τα μέτρα και οι

⁵ Στουρνάρας Γ. και Αλμπάνη Μ.. "Η Ελληνική Οικονομία μετά την κρίση: Αναζητώντας ένα νέο Αναπτυξιακό Πρότυπο" Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (ΙΟΒΕ), Αθήνα.

⁶ Κατά το 2008 η ελληνική οικονομία εξήγαγε το 20% του ΑΕΠ όταν το αντίστοιχο ποσοστό για την Ιρλανδία για παράδειγμα ήταν 80%.

διαρθρωτικές αλλαγές οδηγούν σε ένα καλύτερο αύριο, σε μία ισχυρότερη οικονομία. Χρειάζεται ένα κράτος με αποτελεσματικότερη παρέμβαση στα οικονομικά πράγματα.

Η δεύτερη και πιο σημαντική προϋπόθεση επιτυχίας του Προγράμματος είναι η επάρκεια και αποτελεσματικότητα των μηχανισμών που καλούνται να το εφαρμόσουν, δηλαδή της Δημόσιας Διοίκησης. Στην κατεύθυνση αυτή υπάρχουν σημαντικές καθυστερήσεις. Χρειαζόμαστε σήμερα μια συνολική, ριζική ανασυγκρότηση του κράτους πάνω σε νέες, πιο διαφανείς βάσεις, ώστε οι λειτουργίες του να δίνουν έμφαση στην κοινωνική διάσταση των πραγμάτων, να ενθαρρύνουν τη δημιουργική πρωτοβουλία και να προάγουν την ισότητα και την κοινωνική δικαιοσύνη

1.5 ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

Η παγκόσμια οικονομική κρίση η οποία ξεκίνησε ως χρηματοπιστωτική κρίση στις ΗΠΑ γρήγορα μετατράπηκε σε κρίση της πραγματικής οικονομίας και εξελίχθηκε σε δημοσιονομική κρίση στις περισσότερες χώρες.

Όταν το τραπεζικό σύστημα κινδύνευε με κατάρρευση οι κυβερνήσεις των αναπτυγμένων χωρών (Ευρωπαϊκή Ένωση και ΗΠΑ), ανταποκρίθηκαν στην ανάγκη χορήγησης ρευστότητας στην οικονομία μέσω κεφαλαίων που δόθηκαν από τους κρατικούς προϋπολογισμούς προς τις τράπεζες. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση των δημοσίων δαπανών και τη μείωση των εσόδων, λόγω της επιβράδυνσης της οικονομικής δραστηριότητας, με αποτέλεσμα τη δημιουργία σοβαρών δημοσιονομικών ελλειμμάτων.

Προκειμένου λοιπόν να καλυφθούν τα ελλείμματα, ο δανεισμός στις περισσότερες αναπτυγμένες χώρες από τις διεθνείς χρηματαγορές αυξήθηκε. Ωστόσο στις ισχυρές χώρες, όπως η Γερμανία, η Ολλανδία και η Γαλλία, το πρόβλημα του δανεισμού αντιμετωπίστηκε με μια σχετικά πιο ήπια περιοριστική δημοσιονομική πολιτική για την κάλυψη των ελλειμμάτων των προϋπολογισμών τους χωρίς πολύ μεγάλες κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες .

Σύμφωνα με τους Reinhart και Rogoff, (2009),⁷ το δυσβάσταχτο χρέος είναι το αποτέλεσμα ενός οικονομικού συνδρόμου σύμφωνα με το οποίο οι αδύναμες δομές στους θεσμούς και ένα προβληματικό πολιτικό σύστημα κάνουν τον εξωτερικό δανεισμό να μοιάζει με ένα δελεαστικό, για τις κυβερνήσεις, μέσον, που τους επιτρέπει να αποφεύγουν δύσκολες αποφάσεις σε σχέση με τον περιορισμό των δαπανών και τη φορολόγηση.

⁷ Reinhart and Rogoff, (2009), *Growth in a Time of Debt*

Σε χώρες, όπως η Πορτογαλία, η Ιταλία, η Ιρλανδία, η Ισπανία και η Ελλάδα, λιγότερο ισχυρές, το πρόβλημα της κάλυψης των ελλειμμάτων με αύξηση του δανεισμού από τις διεθνείς αγορές είχε ως αποτέλεσμα τη μεγάλη άνοδο των επιτοκίων εξαιτίας του κινδύνου αποπληρωμής των δανείων τους, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις χρειάστηκε η ευρωπαϊκή συνδρομή μέσω του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Στήριξης και του ΔΝΤ (Ελλάδα, Ιρλανδία, Πορτογαλία).

Η συνεχιζόμενη λοιπόν κρίση σε αυτές τις χώρες συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας, είχε ως αποτέλεσμα να προκαλέσει κοινωνική κρίση. Οι χώρες αυτές οι οποίες βρίσκονται στην Ευρωζώνη δεν μπορούν να εφαρμόσουν μέτρα νομισματικής πολιτικής όπως για παράδειγμα υποτίμηση ή κάλυψη των δημοσιονομικών ελλειμμάτων με έκδοση χρήματος. Είναι λοιπόν αναγκασμένες να εφαρμόζουν περιοριστικά μέτρα δημοσιονομικής και εισοδηματικής πολιτικής, τα οποία έχουν τεράστιο κόστος, κοινωνικό και πολιτικό.

Επιπλέον, προκειμένου να αποπληρωθούν τα χρέη και να καλυφθούν τα ελλείμματα, τα μέτρα λιτότητας που πάρθηκαν είναι εξαιρετικά σκληρά και προσβάλλουν αρνητικά το μεγαλύτερο μέρος της κοινωνίας.

Η ένταση λοιπόν της κοινωνικής κρίσης προκαλεί κρίση και στο επίπεδο της πολιτικής διακυβέρνησης. Η πολιτική κρίση εμφανίστηκε αρχικά στην Ιρλανδία και στη συνέχεια στην Πορτογαλία, γεγονός που οδήγησε τις δύο χώρες σε εκλογές και στην άνοδο στην εξουσία των κομμάτων της αντιπολίτευσης, με το ίδιο ωστόσο οικονομικό πρόγραμμα, καθότι η οικονομική κρίση συνεχίζεται και απαιτεί ανάλογη οικονομική πολιτική λιτότητας. Παρόμοια πολιτική κρίση έχει δημιουργηθεί και στην Ιταλία, καθώς η οικονομική κρίση οξύνεται κυρίως λόγω αναξιοπιστίας της κυβέρνησης και φαίνεται να οδηγείται σε εκλογές ή σε συνεννόηση των βασικών πολιτικών κομμάτων.

Στην Ελλάδα, η πολιτική κρίση εμφανίστηκε με μεγαλύτερη οξύτητα λόγω και της μεγαλύτερης έντασης της οικονομικής και της κοινωνικής κρίσης σε σχέση με τις άλλες χώρες αλλά και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του ελληνικού πολιτικού συστήματος. Η κρίση λοιπόν θα μπορούσαμε να πούμε ότι

παρουσιάζεται ως ένα φαινόμενο πολύ πιο ευρύτερο, περίπλοκο και πολυδιάστατο καθώς εμφανίζεται ως οικονομική, πολιτική και πολιτιστική φέροντας το σχήμα πυραμίδας.

Στην κορυφή της πυραμίδας εντοπίζεται η δημοσιονομική κρίση με χαρακτηριστικά τα μεγάλα ελλείμματα προϋπολογισμού και χρέους, ενώ από κάτω εντοπίζεται η οικονομική κρίση με τα μεγάλα ελλείμματα ανταγωνιστικότητας και παραγωγικότητας. Στη συνέχεια, πιο κάτω βρίσκεται η πολιτική θεσμική κρίση με χαρακτηριστικά συμπτώματα τα ελλείμματα αποτελεσματικότητας και ικανότητας επίλυσης προβλημάτων. Τέλος στη βάση βρίσκεται η κρίση του πολιτιστικού προτύπου, πράγμα το οποίο σημαίνει ότι η κρίση είναι κατά βάση κρίση πολιτιστική δηλαδή περιστρέφεται γύρω από συμπεριφορές, αξίες, στάσεις και αντιλήψεις.⁸ Είναι λοιπόν τόσο βαθιά και πολύμορφη αυτή η κρίση που καθιστούν τη διαχείριση της εξαιρετικά δύσκολη από το ισχύον σήμερα πολιτικό και γενικότερα θεσμικό σύστημα.

Οφείλουν να γίνουν σημαντικοί ανασχεδιασμοί ώστε να ανακτήσει το πολιτικό σύστημα υπό την ευρεία του έννοια την χαμένη του αξιοπιστία και να οικοδομήσει νέες σταθερές σχέσεις εμπιστοσύνης με την κοινωνία και τους πολίτες. Απαιτείται λοιπόν ριζική αναμόρφωση της γενικής λειτουργίας και συγκρότησης των θεσμών καθώς και η εγκαθίδρυση νέων σύγχρονων θεσμών οι οποίοι να αποτελέσουν τους βασικούς άξονες μιας σύγχρονης και ευνοούμενης οικονομίας.

⁸ Π.Κ. Ιωακειμίδης

2.1 ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Οικονομική κρίση είναι το φαινόμενο κατά το οποίο μια οικονομία χαρακτηρίζεται από μια διαρκή και αισθητή μείωση της οικονομικής της δραστηριότητας. Με την έννοια οικονομική δραστηριότητα αναφερόμαστε σε όλα τα μακροοικονομικά μεγέθη της οικονομίας, όπως η απασχόληση, το εθνικό προϊόν, οι τιμές, οι επενδύσεις κ.λπ. Ο βασικότερος ωστόσο δείκτης οικονομικής δραστηριότητας είναι οι επενδύσεις, οι οποίες, όταν αυξομειώνονται, επηρεάζουν στη συνέχεια όλα τα υπόλοιπα μεγέθη της οικονομίας.

Για να οριστεί λοιπόν η οικονομική κρίση χρησιμοποιούνται συνήθως οι έννοιες από τη θεωρία των οικονομικών διακυμάνσεων. Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία, οικονομικές διακυμάνσεις ή οικονομικοί κύκλοι είναι το φαινόμενο των επαναλαμβανόμενων διακυμάνσεων της γενικής οικονομικής δραστηριότητας που παρατηρούνται για μια περίοδο ετών.

Η οικονομική κρίση αποτελεί τη μία από τις δύο φάσεις των οικονομικών διακυμάνσεων και συγκεκριμένα τη φάση της καθόδου, όταν δηλαδή η οικονομική δραστηριότητα βρίσκεται σε μια συνεχή συρρίκνωση.

Οι οικονομικές διακυμάνσεις ορίζονται ως οι διαδοχικές αυξομειώσεις της οικονομικής δραστηριότητας μέσα σε μια οικονομία. Λέγονται αλλιώς και κυκλικές διακυμάνσεις ή οικονομικοί κύκλοι. Οι Άγγλοι αποδίδουν το φαινόμενο με τον όρο (*business cycles*), ακριβώς για να τονίσουν την ιδιαίτερη βαρύτητα των επενδύσεων στην εξέλιξη του οικονομικού κύκλου.

Η διάρκεια του οικονομικού κύκλου ποικίλει από περισσότερο του ενός χρόνου μέχρι δέκα ή δώδεκα χρόνια και διαιρείται σε μικρότερους κύκλους με παρόμοια χαρακτηριστικά (Burns και Mitchell 1946).⁹

⁹ Burns, A. F. Mitchell, W. C. (1946) *Measuring Business Cycles*

2.2 ΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΚΥΚΛΟΙ

Οι οικονομικοί κύκλοι αναφέρονται στις συνεχείς διακυμάνσεις της οικονομικής δραστηριότητας, στη συνεχή εναλλαγή φάσεων αναπτύξεως και υφέσεως.

Οι πρώτες είναι περίοδοι ευημερίας, οι δεύτερες οικονομικής δυσπραγίας και κοινωνικής ανέχειας.

Κάθε κύκλος περιλαμβάνει μια φάση αναπτύξεως και μία φάση υφέσεως. Στη συνεχή εναλλαγή τους, το τέλος μιας υφέσεως σηματοδοτεί την αρχή της επόμενης αναπτύξεως, το τέλος της οποίας σηματοδοτεί την αρχή μίας νέας υφέσεως. (Αντζουλάτος Α., 2010) ¹⁰

Στις φάσεις αναπτύξεως η παραγωγή σε πολλούς οικονομικούς τομείς αυξάνεται, έτσι ο ρυθμός μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ είναι θετικός ενώ στις φάσεις υφέσεως η παραγωγή μειώνεται και ο ρυθμός μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ είναι αρνητικός.

Ο Mitchell Wesley, και ο Arthur Burns στο βιβλίο τους *Measuring business Cycles*, δίνουν τον εξής ορισμό για τους οικονομικούς κύκλους:

Οι οικονομικοί κύκλοι είναι μια μορφή διακύμανσης που συναντάται στη συνολική οικονομική δραστηριότητα των χωρών που στηρίζονται κυρίως στην επιχειρηματική δραστηριότητα. Ο κύκλος αποτελείται από επεκτάσεις, που παρατηρούνται το ίδιο περίπου χρονικό διάστημα σε πολλές οικονομικές δραστηριότητες ακολουθούμενες από επίσης γενικευμένες κάμψεις, υφέσεις και ανακάμψεις που σμίγουν με την επεκτατική φάση του επόμενου κύκλου. Αυτή η ακολουθία των μεταβολών επαναλαμβάνεται αλλά δεν είναι περιοδική.

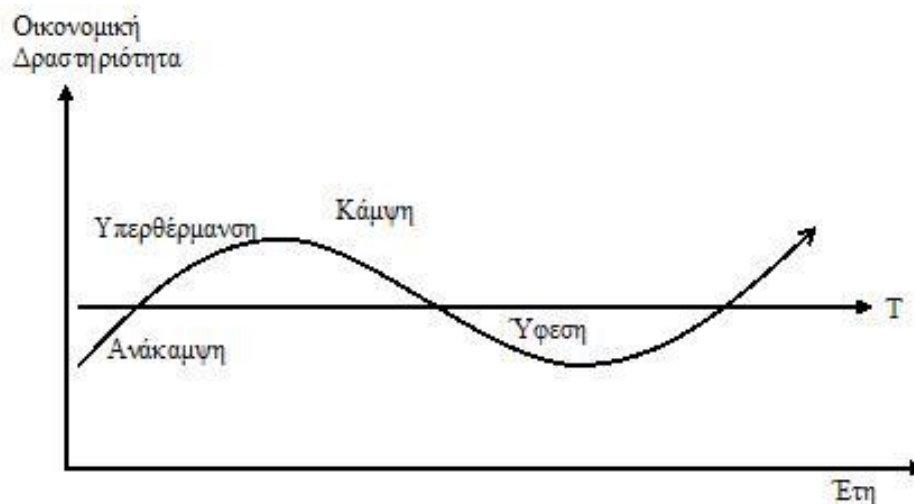
¹⁰ Αντζουλάτος Α. (2010) *‘Κυβερνήσεις, Χρηματαγορές και Μακροοικονομία’*

Η χρονική διάρκεια των οικονομικών κύκλων κυμαίνεται από ένα έτος και πάνω μέχρι δέκα ή δώδεκα έτη.

Υπάρχουν πολλοί παράγοντες που προσδιορίζουν την αρχή και το τέλος των υφέσεων με βάση τη συμπεριφορά πολλών μεταβλητών, όπως το πραγματικό εισόδημα, η απασχόληση, η βιομηχανική παραγωγή και οι πωλήσεις. Οι μεταβλητές αυτές ονομάζονται δείκτες των οικονομικών κύκλων. Οι δείκτες αυτοί μπορεί να διαφέρουν από χώρα σε χώρα. Στην ίδια δε χώρα μπορεί να διαφέρουν διαχρονικά λόγω των αλλαγών στην οικονομία, την κοινωνία και την εξ αυτών αλλαγής στους κύκλους.

2.2.1 ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΚΥΚΛΟΥ

Το ανώτατο σημείο του κύκλου αντιστοιχεί στο μέγιστο ΑΕΠ πριν αρχίσει η ύφεση, δηλαδή πριν ο ρυθμός μεταβολής του ΑΕΠ γίνει αρνητικός. Αντίστοιχα το κατώτατο σημείο του κύκλου αντιστοιχεί στο ελάχιστο πριν αρχίσει η ανάπτυξη δηλαδή πριν ο ρυθμός μεταβολής του ΑΕΠ γίνει θετικός. Τα δύο ακρότατα σημεία του κύκλου ονομάζονται σημεία καμπής.

Γράφημα 2: Οικονομικοί κύκλοι - Σχηματική παρουσίαση

Κατά τη διάρκεια των κύκλων αλληλεπιδρούν η πραγματική οικονομία η οποία μετράται με την κατανάλωση, τις επενδύσεις, τις δημόσιες δαπάνες, τις εξαγωγές και τις εισαγωγές, με χρηματοοικονομικές μεταβλητές όπως τα επιτόκια, οι τραπεζικές πιστώσεις και οι τιμές των μετοχών και των ακινήτων, καθώς και με τις προσδοκίες των νοικοκυριών και επιχειρήσεων. Και αλληλεπιδρούν με μη γραμμικό τρόπο, έχοντας ως αποτέλεσμα μικρές και συνηθισμένες διαταραχές να έχουν δυσανάλογα μεγάλες επιπτώσεις. Τη δυσκολία αυτή επιτείνει και ένας επιπλέον παράγοντας οι προσδοκίες οι οποίες καθιστούν σχεδόν αδύνατες τις προβλέψεις των μεταβολών.

Τρία σημαντικά χαρακτηριστικά του οικονομικού κύκλου σύμφωνα με τους Burns και Mitchell αποτελούν η διάρκεια, το βάθος και η διάχυση. Η ύφεση δηλαδή θα πρέπει να έχει αρκετά μεγάλη διάρκεια, να παρατηρείται

ουσιαστική πτώση της παραγωγής και να επηρεάζει πολλούς τομείς της οικονομίας.

Παρατηρούνται λοιπόν σε έναν οικονομικό κύκλο τα σημεία στροφής (turning points), τα οποία είναι το κατώτατο σημείο (trough) και το ανώτατο σημείο ή κορυφή (peak) δηλαδή του οικονομικού κύκλου. Το ανώτατο σημείο προηγείται της πτώσης στην οικονομική δραστηριότητα και το κατώτατο σημείο προηγείται της οικονομικής ανόδου. Ο Arthur Okun ορίζει τα σημεία στροφής ως εξής: Η αρχή της ύφεσης (το τέλος της ανόδου) ορίζεται ως το πρώτο από τα δύο συναπτά τρίμηνα της πτώσης του πραγματικού Α.Ε.Π. και το τέλος της ύφεσης (η αρχή της ανόδου) σημειώνεται με το πρώτο από τα δύο συναπτά τρίμηνα ανόδου του πραγματικού Α.Ε.Π. .

Τέλος σύμφωνα με τον Bergman, ο οικονομικός κύκλος υπολογίζεται είτε από κορυφή σε κορυφή, είτε από κατώτατο σημείο σε κατώτατο σημείο ενώ παρατηρείται ασυμμετρία. Πιο συγκεκριμένα, η απόσταση από την κορυφή στο κατώτατο σημείο είναι συνήθως μικρότερη από ότι η απόσταση από το κατώτατο σημείο στην κορυφή.¹¹

¹¹ Από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και μετά, οι πιο πολλοί οικονομικοί κύκλοι διήρκεσαν τρία με πέντε χρόνια από κορυφή σε κορυφή.

2.2.2 ANATOMIA ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΚΥΚΛΟΥ

Η έλλειψη μιας ενοποιημένης θεωρίας η οποία θα μπορεί να εξηγήσει τη συμπεριφορά και τις αλληλεπιδράσεις όλων των μεταβλητών, οικονομικών, χρηματοοικονομικών και προσδοκιών σε όλους τους κύκλους καθιστά δύσκολη την παρουσίαση των οικονομικών κύκλων.

Θα πρέπει δηλαδή να υπάρξει μια θεωρία η οποία να συνδυάζει κύκλους προκαλούμενους και από τη πλευρά της ζήτησης και από την πλευρά της προσφοράς η οποία να μπορεί ταυτόχρονα να αναλύει την επίδραση των αναρίθμητων και απρόβλεπτων εξελίξεων και γεγονότων που επηρεάζουν την οικονομία και τις χρηματαγορές.¹²

Ωστόσο κάτι τέτοιο καθίσταται εξαιρετικά δύσκολο καθότι η φύση και η επίδραση των διαταραχών μεταβάλλεται συνεχώς και επιπλέον εξαρτάται από τη γενικότερη συγκυρία στην οικονομία και τις χρηματαγορές και δεν αρκεί η ποσοτική ανάλυση.

Επιπλέον, κάθε κύκλος είναι εντελώς διαφορετικός από τους προηγούμενους τόσο ως προς τη διάρκεια όσο και ως προς το βάθος, τη διάχυση, τη διαταραχή η οποία βοηθά την οικονομία να ανακάμψει από την ύφεση.¹³ Συνεπώς είναι πολύ δύσκολο να συναχθούν γενικά συμπεράσματα ως προς την παρουσίαση των κύκλων

¹² *Methods and problems in Business Cycle Theory* Robert E. Loukas, JR

¹³ *Η ασυμμετρία στον οικονομικό κύκλο απασχόλησε και τον Keynes (1936).*

Ο ορισμός ωστόσο του Zarnowitz ως προς τους οικονομικούς κύκλους ότι υπάρχουν κάποιες αλληλεπιδράσεις οι οποίες επαναλαμβάνονται από κύκλο σε κύκλο σε σχέση με τη δυναμική συμπεριφορά μεταβλητών όπως οι τιμές των προϊόντων και το κόστος των παραγωγικών συντελεστών, τα κέρδη, η παραγωγικότητα, οι επενδύσεις και η κατανάλωση, η νομισματική κυκλοφορία, τα επιτόκια και οι πιστώσεις βοηθούν σε κάποιο βαθμό στην κατανόηση και στη σύνθεση της ανατομίας ενός τυπικού κύκλου¹⁴

Η ανατομία λοιπόν ενός τυπικού κύκλου έχει τέσσερα συστατικά τα οποία καλύπτουν τις φάσεις ενός πλήρους κύκλου. Κατά πρώτον, μεταβλητές ή διαταραχές οι οποίες μπορούν να βοηθήσουν την ανάκαμψη της οικονομίας που βρίσκεται σε ύφεση. Κατά δεύτερον ένα μηχανισμό διαχύσεως της ανάκαμψης σε όλη την οικονομία. Κατά τρίτον μεταβλητές (κάποιες από αυτές ενδογενείς, οι οποίες επηρεάζονται δηλαδή από τις γενικότερες οικονομικές συνθήκες) οι οποίες εμποδίζουν κατά κάποιο τρόπο τον προηγούμενο μηχανισμό διαχύσεως και τελικά οδηγούν σε ύφεση και τέλος μηχανισμό διαχύσεως της υφέσεως στην οικονομία.

Μια προσπάθεια πρόβλεψης της οικονομικής δραστηριότητας μέσω της ανάλυσης των οικονομικών δεικτών, πραγματοποιήθηκε από τους Burns και Mitchell στο πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα. Η εργασία τους δημοσιεύτηκε το 1946 και έθεσε τη βάση για τις μεθόδους που χρησιμοποιήθηκαν από το Εθνική Υπηρεσία Οικονομικής Έρευνας (National Bureau of Economic Research, NBER) για την χρονολόγηση του οικονομικού κύκλου στις Η.Π.Α. Οι μέθοδοι αυτές επανεξετάστηκαν από τους Moore, Zarnowitz και άλλους (1988) στο Κέντρο Διεθνών Ερευνών του Οικονομικού Κύκλου της Νέας Υόρκης (Center for International Business Cycle Research, CIBCR, το οποίο μετονομάστηκε σε: Foundation for International Business and Economic Research, FIBER).

¹⁴ Business Cycles-Theory, History, Indicators and Forecasting Victor Zarnowitz

Και πλέον το Ινστιτούτο Έρευνας του Οικονομικού Κύκλου (Economic Cycle Research Institute, ECRI) αναλαμβάνει την ανάλυση του οικονομικού κύκλου και για τις άλλες χώρες του κόσμου.

Η φιλοσοφία των δεικτών αυτών στηρίζεται στην άποψη ότι από τον συνδυασμό πολλών δεικτών θα μπορούσαμε να αντλήσουμε πληροφορίες για την τρέχουσα κατάσταση της οικονομικής δραστηριότητας.

2.2.3 ΑΝΑΚΑΜΨΗ – ΔΙΑΧΥΣΗ ΤΗΣ ΑΝΑΚΑΜΨΗΣ

Οι συνθήκες οι οποίες μπορούν να δημιουργηθούν από ένα γεγονός σε μια οικονομία το οποίο δημιουργεί τις συνθήκες για ανάκαμψη σε έναν ή περισσότερους τομείς, μπορεί να προέρχεται είτε από την πλευρά της προσφοράς, είτε από την πλευρά της ζήτησης.

Από την πλευρά της προσφοράς, η αύξηση της ζήτησης αγαθών και υπηρεσιών σε κάποιον τομέα της οικονομίας μπορεί να προέλθει από κάποια σημαντική τεχνολογική πρόοδο η οποία μειώνει το κόστος παραγωγής ή βελτιώνει την ποιότητα των παραγόμενων αγαθών και υπηρεσιών.

Οι διαταραχές από τη πλευρά της ζήτησης μπορούν να αναλυθούν με τη χρήση της ταυτότητα του ΑΕΠ.¹⁵

$\text{ΑΕΠ} = \text{Ιδιωτική Κατανάλωση} + \text{Επενδύσεις} + \text{Κυβερνητικές Αγορές} + \text{Καθαρές Εξαγωγές.}$

Οτιδήποτε συμβάλλει στην αύξηση των συνιστωσών του ΑΕΠ, μπορεί να λειτουργήσει ως καταλύτης για ανάκαμψη και έξοδο από την ύφεση. Τα τυπικά παραδείγματα σχετίζονται με την άσκηση επεκτατικής νομισματικής και δημοσιονομικής πολιτικής. Όσον αφορά στην άσκηση επεκτατικής νομισματικής πολιτικής, η αύξηση της νομισματικής κυκλοφορίας από την Κεντρική Τράπεζα οδηγεί σε μείωση των επιτοκίων το οποίο μπορεί να οδηγήσει στη συνέχεια σε αύξηση των επενδύσεων.

Η επεκτατική δημοσιονομική πολιτική μπορεί να είναι υπό τη μορφή αυξημένων κυβερνητικών αγορών, μείωσης της φορολογίας ή αύξησης των μεταβιβαστικών δαπανών. Η μείωση λοιπόν της φορολογίας και η αύξηση των μεταβιβαστικών δαπανών μπορούν να οδηγήσουν σε αύξηση της κατανάλωσης και των επενδύσεων μέσω της αύξησης του διαθέσιμου

¹⁵ Αντζουλάτος Α.(2010), Κυβερνήσεις, Χρηματαγορές και Μακροοικονομία.

εισοδήματος των νοικοκυριών και της αναμενόμενης κερδοφορίας των επιχειρήσεων. Επιπλέον ένας πιθανός τρόπος ανάκαμψης είναι και η αύξηση των καθαρών εξαγωγών η οποία μπορεί να προέλθει από την υποτίμηση του νομίσματος. Η υποτίμηση του νομίσματος αυξάνει τις εξαγωγές και μειώνει τις εισαγωγές.

Τέλος, το χρηματοοικονομικό σύστημα μπορεί επίσης να αποτελέσει τον καταλύτη για έξοδο από την ύφεση και αυτό διότι η αύξηση της προσβάσεως σε δανεισμό και η άνοδος του χρηματιστηρίου επηρεάζουν θετικά την κατανάλωση και τις επενδύσεις.

2.2.4 ΥΦΕΣΗ – ΔΙΑΧΥΣΗ ΤΗΣ ΥΦΕΣΗΣ

Η ύφεση μπορεί επίσης να προέλθει είτε από την πλευρά της ζήτησης, είτε από την πλευρά της προσφοράς. Οδηγό για την παρουσίαση αποτελεί και πάλι η ταυτότητα του ΑΕΠ.

Ο συνηθέστερος τρόπος για τη δημιουργία συνθηκών για την επόμενη ύφεση είναι η ισχυρή ανάπτυξη. Συγκεκριμένα το ευνοϊκό περιβάλλον για επενδύσεις αναστρέφεται σταδιακά. Λόγω της αυξημένης ζήτησης για επενδύσεις, αυξάνονται οι τιμές του μηχανολογικού εξοπλισμού και λόγω της μείωσης της ανεργίας αυξάνονται οι μισθοί. Και τα δύο συμβάλλουν στη μείωση των περιθωρίων κέρδους. Η ισχυρή ανάπτυξη δημιουργεί πληθωριστικές πιέσεις και από την πλευρά της ζήτησης και προκειμένου να αντιμετωπιστούν, η Κεντρική Τράπεζα προσπαθεί να επιβραδύνει την ανάπτυξη μειώνοντας τη νομισματική κυκλοφορία και προκαλώντας με αυτόν τον τρόπο αύξηση των επιτοκίων.

Επιπλέον, τα υψηλότερα επιτόκια ίσως επηρεάσουν αρνητικά και την κατανάλωση και είναι πιθανό να οδηγήσουν σε ανατίμηση του νομίσματος η οποία επηρεάζει αρνητικά τις καθαρές εξαγωγές. Αρχίζει λοιπόν να λειτουργεί ένας μηχανισμός διαχύσεως ο οποίος επηρεάζει όλη την οικονομία και μεγεθύνει τις αρνητικές επιπτώσεις.

Η ύφεση μπορεί να είναι περισσότερο βαθιά ιδιαίτερα όταν συνοδεύεται από χρηματοοικονομικές κρίσεις (τραπεζικές ή συναλλαγματικές) ή αντιπληθωρισμό. Σχετικά με τις τραπεζικές κρίσεις, διαταράσσουν την εύρυθμη λειτουργία του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Μειώνεται η χρηματοδότηση των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών, με συνέπεια την πτώση της κατανάλωσης και των επενδύσεων .

Οι συναλλαγματικές κρίσεις, που προκαλούν μεγάλες υποτιμήσεις του νομίσματος αυξάνουν τις υποχρεώσεις των δανεισθέντων σε ξένο νόμισμα εταιρειών και τραπεζών και οδηγούν σε πτώχευση.

Για να αποφύγουν την ύφεση ή τουλάχιστον να την μειώσουν, οι Αρχές ασκούν επεκτατική πολιτική. Με αυτόν τον τρόπο η Κεντρική Τράπεζα αυξάνει τη νομισματική κυκλοφορία μειώνοντας έτσι τα επιτόκια, ώστε να δοθεί ώθηση στις επενδύσεις και στην κατανάλωση. Από την άλλη πλευρά, η κυβέρνηση ασκεί με τη σειρά της δημοσιονομική πολιτική αυξάνοντας τις δημόσιες δαπάνες και τις μεταβιβάσεις στον ιδιωτικό τομέα και μειώνοντας τους φόρους.

2.2.5 ΑΙΤΙΑ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΔΙΑΚΥΜΑΝΣΕΩΝ

Οι οικονομολόγοι στην προσπάθεια τους να κατανοήσουν και να ερμηνεύσουν το φαινόμενο των οικονομικών διακυμάνσεων ανέπτυξαν διάφορες θεωρίες.

Οι θεωρίες αυτές εντοπίζουν τις αιτίες των οικονομικών διακυμάνσεων σε μη οικονομικούς παράγοντες (εξωγενείς) και άλλες σε οικονομικούς (ενδογενείς). Οι εξωγενείς παράγοντες είναι απρόοπτα γεγονότα που βρίσκονται έξω από το πλέγμα λειτουργίας της οικονομίας, αλλά εμφανιζόμενα εισέρχονται εντός του οικονομικού συστήματος και αυξομειώνουν την οικονομική δραστηριότητα, ανάλογα με την περίπτωση. Τέτοιοι παράγοντες είναι οι εφευρέσεις με τεχνολογικές και οικονομικές εφαρμογές ή οι πόλεμοι και άλλα πολιτικά και τυχαία συμβάντα. Οι διακυμάνσεις που προκαλούνται από τέτοια γεγονότα λέγονται απρόοπτες ή τυχαίες ή άρρυθμες, γιατί δεν ακολουθούν την πορεία των κανονικών οικονομικών κύκλων και είναι συνήθως περιορισμένης γεωγραφικής εμβέλειας. Οι απρόοπτες διακυμάνσεις είναι δυσκολότερο να ερευνηθούν, γιατί δεν διέπονται από συγκεκριμένους νόμους εξέλιξης τους.

Οι ενδογενείς τονίζουν παράγοντες οι οποίοι προέρχονται και δημιουργούνται μέσα από το ίδιο το οικονομικό σύστημα. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν οι θεωρίες που θεωρούν τον κύκλο καθαρά νομισματικό φαινόμενο, δηλαδή αποτέλεσμα της κακής διαχείρισης της προσφοράς χρήματος από τις νομισματικές αρχές, όπως επίσης και οι θεωρίες της υποκατανάλωσης ή υπερεπένδυσης. Ως ενδογενείς λοιπόν παράγοντες θα μπορούσαμε να αναφέρουμε την υπερβολική αύξηση των επενδύσεων, τη μειωμένη αγοραστική δύναμη του πληθυσμού σε περιόδους οικονομικής ύφεσης, τη διακύμανση της προσφοράς χρήματος εντός της οικονομίας, τη διακύμανση του επιτοκίου, την αναρχία της παραγωγής, μια αρχική μεταβολή του εισοδήματος επιφέρει μια μεγαλύτερη μεταβολή στην επένδυση, μια αρχική μεταβολή της επένδυσης επιφέρει μια μεγαλύτερη μεταβολή στο εισόδημα, τη

ψυχολογία του επιχειρηματία, τις μεταβολές στην οριακή αποδοτικότητα του κεφαλαίου ,τη πτώση του μέσου ποσοστού του κέρδους κ.λ.π

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΡΑΙΑ

3.1 Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ

Με το όρο 'θεσμός' εννοούμε όχι μόνο τις επιχειρήσεις, αλλά το διαρκές σύνολο κανόνων που εγγυώνται κάθε φορά τη συνοχή του οικονομικού συστήματος. (North, 1990) ¹⁶

Στους θεσμούς μιας οικονομίας εκτός από τους τυπικούς όπως επιχειρήσεις, συνδικάτα, κρατικοί οργανισμοί, τοπική αυτοδιοίκηση, σχολεία, συμπεριλαμβάνονται και αυτοφυείς, μη σχεδιασμένοι τυπικοί θεσμοί, όπως το δικαϊκό σύστημα, το πολιτικό σύστημα και το χρήμα, αλλά και άτυποι θεσμοί όπως συμβατικοί, ηθικοί και εθιμικοί κανόνες, κοινωνικές και πολιτισμικές αξίες, πεπαιθήσεις και συνήθειες. (Γεμτος 2001, Ζουμπουλάκης 2002) ¹⁷

Ο ορισμός ο οποίος δίνει ο Douglass North (1990) για τους θεσμούς μιας κοινωνίας είναι ο εξής: Οι θεσμοί είναι οι κανόνες του παιχνιδιού σε μια κοινωνία ή, πιο τυπικά, οι περιορισμοί που έχουν δημιουργηθεί από τον άνθρωπο, οι οποίοι διαμορφώνουν τις συνεργασίες μεταξύ των ατόμων.¹⁸ Κατά συνέπεια, διαμορφώνουν κίνητρα στις ανθρώπινες συναλλαγές είτε είναι πολιτικής ή κοινωνικής ή οικονομικής φύσεως. Το βασικό λοιπόν στοιχείο είναι ότι οι θεσμοί είναι δημιούργημα του ανθρώπου, θέτουν περιορισμούς και διαμορφώνουν κίνητρα.

Πιο συγκεκριμένα, ο North διακρίνει τους θεσμούς σε επίσημους κανόνες (formal rules) και ανεπίσημους περιορισμούς (informal constraints), ενώ δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην επιβολή τους.

¹⁶ North D.C. (1990), *Institutions, Institutional Change, and Economic Performance*,

¹⁷ Γεμτος 2001 *Οικονομία και Δίκαιο*,

Ζουμπουλάκης 2002 *Η επιστροφή της Ιστορίας στην Οικονομική Θεωρία*

¹⁸ Ο North διακρίνει τους περιορισμούς σε τυπικούς (κανόνες, νόμοι, Σύνταγμα) καθώς και άτυπους (κανόνες συμπεριφοράς, κώδικες δεοντολογίας)

Επομένως, στο επίκεντρο της αναπτυξιακής πολιτικής θα πρέπει να είναι η διερεύνηση των βασικών θεσμών οι οποίοι την επηρεάζουν. Όσον αφορά στην ανάλυση του , η πολιτεία είναι ο φορέας που διαμορφώνει την οικονομική συμπεριφορά, καθώς ορίζει και επιβάλλει τους οικονομικούς κανόνες του παιχνιδιού.

Οι θεσμοί μέσω των οποίων λειτουργεί η αγορά είναι υπεύθυνοι για τη δημιουργία κινήτρων ή αντικινήτρων που εξηγούν την αποτελεσματικότητα μιας οικονομικής οργάνωσης ή ενός συστήματος. Επηρεάζοντας τον τρόπο δράσης των οικονομικών μονάδων, οι θεσμοί επιτρέπουν σε μια οικονομία να είναι περισσότερο ή λιγότερο αποτελεσματική, περισσότερο ή λιγότερο ασφαλής και αποδοτική.¹⁹

Η αποτελεσματικότητα δεν κρίνεται όμως μόνο από την ύπαρξη υψηλού ή χαμηλού κόστους συναλλαγών, αλλά και από την ποιότητα των θεσμών , από τον τρόπο διευθέτησης των περιουσιακών δικαιωμάτων και από τη συνέπεια του κράτους στη τήρηση των δεσμεύσεων του έναντι των πολιτών και των διεθνών εταίρων του.

Συνεπώς, οι θεσμοί αντικατοπτρίζουν πλήρως τις δομές και τις αξίες κάθε οικονομικής συγκυρίας και αποτελούν έναν ακρογωνιαίο λίθο για τη σωστή λειτουργία του χρηματοπιστωτικού συστήματος μιας χώρας.²⁰

¹⁹ Αξίζει να σημειωθεί ότι προσπάθειες κατανόησης της λειτουργίας των θεσμών μέσα στο πλαίσιο της οικονομίας έχουν γίνει από πολλούς μεγάλους οικονομολόγους. Ενδεικτικά αναφέρουμε τους Adam Smith, J.S. Mill, Marx, Menger, Hayek, Schumpeter και νεοκλασικούς οικονομολόγους όπως τον Marshall.

²⁰ Α,Β Οικονομία και πολιτική στη Σύγχρονη Ελλάδα. Θ. Σακελλαρόπουλος Σελ 201

3.2 ΟΙ ΘΕΣΜΟΙ ΩΣ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΟ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΣΥΣΧΕΤΙΣΜΩΝ ΔΥΝΑΜΗΣ.

Οι οικονομικοί θεσμοί (economic institutions) οι οποίοι είναι εδραιωμένοι σε κάθε οργανωμένη κοινωνία είναι εκείνοι οι οποίοι διαμορφώνουν τους ισχύοντες πολιτικούς θεσμούς (political institutions).

Η οπτική του North συνοψίζεται στη φράση: «οι θεσμοί συνήθως δεν δημιουργούνται για να είναι κοινωνικά αποτελεσματικοί, αλλά δημιουργούνται για να εξυπηρετήσουν τα συμφέροντα αυτών που έχουν την μεγαλύτερη διαπραγματευτική δύναμη να θεσπίζουν τους κανόνες». (North, 1994)²¹

Σύμφωνα με τους Daron Acemoglu και Johnson Robinson (2005), η πολιτική εξουσία είναι εκείνη η οποία καθορίζει τους οικονομικούς θεσμούς. Οι πολιτικοί θεσμοί κατανέμουν την πολιτική ισχύ (political power) στις διάφορες κοινωνικές ομάδες, οι οποίες επιδιώκουν την απόκτηση της όσο το δυνατό μεγαλύτερης συνολικής πολιτικής ισχύος. Ποια ομάδα θα υπερισχύσει εξαρτάται από την πολιτική ισχύ των διαφόρων κοινωνικών ομάδων.²²

Οι οικονομολόγοι αναλύουν την πολιτική ισχύ σε δύο συνιστώσες. Υποστηρίζουν, λοιπόν, ότι η συνολική πολιτική ισχύς είναι το άθροισμα της de jure και της de facto πολιτικής ισχύος.

Η de jure πολιτική ισχύς, αναφέρεται στην εξουσία η οποία προέρχεται από τα πολιτικά όργανα της κοινωνίας. Μέσω του νομοθετικού πλαισίου (Σύνταγμα, διεθνείς συνθήκες, εθνική νομοθεσία, διοικητικές πράξεις, νομολογία κ.α.) το οποίο διέπει τις λειτουργίες της οργανωμένης πολιτείας επιμερίζεται, από τους πολιτικούς θεσμούς (κυβέρνηση, ΟΤΑ, γραφειοκρατία, κόμματα, κ.α) στις διάφορες κοινωνικοοικονομικές ομάδες.

²¹ North D, (1994) "Economic Performance through Time" pp. 359-368

²² D Acemoglu, S Johnson, (2005) 'Institutions as a fundamental cause of long-run growth,

Η de facto πολιτική ισχύς, αναφέρεται σε εκείνη την έννοια της ισχύος η οποία εξωθεσμικώς επιβάλλεται από τις διάφορες ομάδες συμφερόντων. Οι ομάδες αυτές, χαρακτηρίζονται από συνοχή και σχετικά μικρό αριθμό μελών και επιβάλλουν τις καθιερωμένες (εξωθεσμικές) κανονικότητες που διέπουν τη λειτουργία της αγοράς.

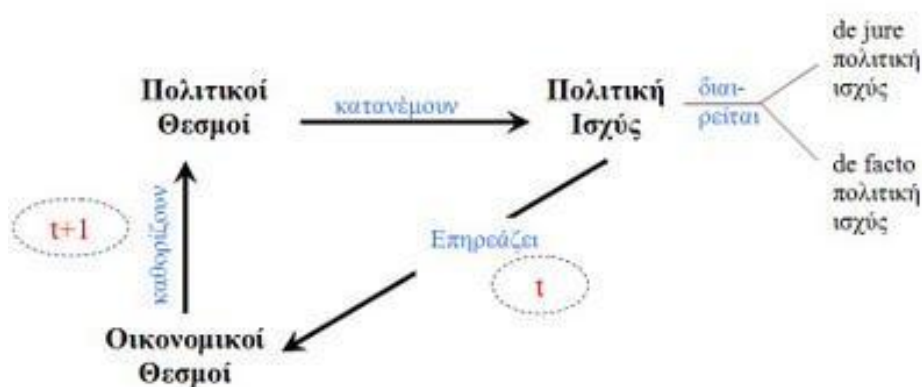
Σύμφωνα με τον οικονομολόγο Mancur Olson σε κάθε χώρα υπάρχει η τάση να εμφανίζονται μικρές ομάδες-συμμαχίες κοινών οικονομικών συμφερόντων. Αυτές οι ομάδες έχουν ισχυρό συμφέρον να επηρεάζουν τη διεξαγωγή της πολιτικής, προωθώντας μέτρα προστατευτισμού για τον εαυτό τους²³

Οι Acemoglu και Robinson κατέληξαν επίσης στο συμπέρασμα ότι η ισορροπία πολιτικής ισχύος, στο πολιτικό σύστημα, του “σήμερα” (t), επηρεάζει τους οικονομικούς θεσμούς του “σήμερα” (t) και αυτοί καθορίζουν τους πολιτικούς θεσμούς του “αύριο” (t+1), οι οποίοι, με τη σειρά τους, θα ανακατανεύμουν την πολιτική ισχύ κ.ο.κ..²⁴

²³ *The Rise and Decline of Nations: Economic Growth, Stagflation, and Social Rigidities*

Mancur Olson

²⁴ D Acemoglu, S Johnson, (2005) *‘Institutions as a fundamental cause of long-run growth,*

Γράφημα 3: Η Επίδραση της Πολιτικής Ισχύος στους Θεσμούς

Υποστήριξαν επίσης ότι μια ακραία μετακίνηση των πολιτικών θεσμών, από ένα μη δημοκρατικό σε ένα δημοκρατικό καθεστώς, θα μεταβάλλει την κατανομή της *de jure* πολιτικής ισχύος, υπέρ των μη προνομιούχων. Όμως οι κοινωνικοοικονομικά κυρίαρχες τάξεις θα εντείνουν η κάθε μια για λογαριασμό της, τις προσπάθειές τους για να αυξήσουν την *de facto* πολιτική τους ισχύ. Η εντεινόμενη προσπάθεια, συνήθως, έχει επιτυχή έκβαση για τις κυρίαρχες ομάδες.

Τελικά, η κατανομή της συνολικής πολιτικής ισχύος, ακόμα και στην περίπτωση μιας ακραίας μετακίνησης των πολιτικών θεσμών, μόνο οριακή μετατόπιση θα υποστεί. Μάλιστα, ακόμα και αυτή η οριακή μετατόπιση δεν είναι προς όφελος των μη προνομιούχων εξαιτίας του κοινωνικού κόστους που προκαλείται για τη διατήρηση των ωφελειών που απολαμβάνουν.

Στην ανάλυση τους λοιπόν οι Acemoglu και Robinson, καταλήγουν στο εξής συμπέρασμα. Όσο πιο δίκαιος είναι ο επιμερισμός της *de jure* πολιτικής ισχύος ανάμεσα στις διάφορες κοινωνικοοικονομικές ομάδες τόσο εντονότερο είναι το κίνητρο της κάθε ομάδας να επενδύσει πόρους (χρόνο, χρήμα, ενέργεια) προς την κατεύθυνση επαύξησης της *de facto* πολιτικής ισχύος. Και όπως όσο εντονότερο είναι το κίνητρο επένδυσης στην αύξηση της *de facto* πολιτικής ισχύος τόσο υψηλότερο είναι το κόστος (σε όρους οικονομίας,

κοινωνικής αλληλεγγύης και κοινωνικής δικαιοσύνης) που καλείται να καταβάλει η κοινωνία.²⁵

Συνοψίζοντας, οι δύο ακαδημαϊκοί υποστηρίζουν πως υπάρχει «φυσικός λόγος» (natural reason) για τον οποίο πρέπει να αναμένουμε αλλαγές στον επιμερισμό της de facto πολιτικής ισχύος, με τρόπο ώστε να αντισταθμίζεται, μερικώς ή ολικώς, η όποια αλλαγή στη διανομή της de jure πολιτικής ισχύος που προκλήθηκε από μεταβολές κάποιων, επιμέρους, πολιτικών θεσμών (όπως για παράδειγμα ο εκλογικός κανόνας, το φορολογικό σύστημα, η αποκέντρωση διοικητικών αρμοδιοτήτων).

Στο βαθμό, λοιπόν, που οι αλλαγές αυτές δεν μεταβάλλουν δραστικά την πολιτική δομή της κοινωνίας ή τις πηγές των οικονομικών προσόδων ή την «ταυτότητα» των κυρίαρχων κοινωνικοοικονομικών ομάδων θα υπάρξει στασιμότητα – αδράνεια στους οικονομικούς θεσμούς (δεν διαφοροποιούνται οι σχέσεις παραγωγής), οι οποίοι με την σειρά τους θα προάγουν την διατήρηση του πολιτικού status quo και συνεπώς των μερικώς αναπροσαρμοσμένων- θεσμών που θα συνεχίσουν να είναι ευνοϊκοί για την προαγωγή των συμφερόντων των κυρίαρχων ομάδων (δηλ. διατήρηση της προγενέστερης ανισοκατανομής της πολιτικής ισχύος).

Η ροπή των πολιτικών θεσμών προς την κατεύθυνση βελτίωσης της θεσμοθετημένης συνιστώσας ισχύος (de jure), αν και είναι αναγκαία, δεν καθίσταται ικανή συνθήκη για την επίλυση του προβλήματος της δικαιότερης κατανομής της συνολικής πολιτικής ισχύος, με αποτέλεσμα η όποια προσπάθεια βελτίωσης του νομοθετικού πλαισίου τελικά να ακυρώνει το λειτουργικό περιεχόμενό του.

²⁵ D Acemoglu, S Johnson, (2005) *Institutions as a fundamental cause of long-run growth*,

3.3 Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΘΕΣΜΙΚΗΣ ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑΣ

Εκτός από τους εκείνους τους παράγοντες οι οποίοι έχουν άμεση σχέση με οικονομικά μεγέθη έχουν αναφερθεί επίσης και μια σειρά από άλλες επιδράσεις στην οικονομική μεγέθυνση οι οποίοι έχουν ερευνηθεί κυρίως εμπειρικά όπως το θεσμικό περιβάλλον και η κοινωνική και πολιτική σταθερότητα.²⁶ Οι παράγοντες αυτοί συνήθως δεν περιλαμβάνονται στα θεωρητικά υποδείγματα αλλά δείχνουν να επηρεάζουν την οικονομική μεγέθυνση σε μεγάλο βαθμό.

Έτσι λοιπόν με την αναγνώριση του ρόλου του γενικότερου περιβάλλοντος στη διαδικασία της ανάπτυξης έχουν ακολουθήσει εκτεταμένες μελέτες που αναφέρουν τη σχέση μεταξύ πολιτικής οικονομίας και οικονομικής ανάπτυξης.²⁷

Ο Alesina (1996)²⁸ σε μια εκ βαθέως μελέτη για ένα αρκετά μεγάλο αριθμό χωρών (113 στο σύνολο) κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι η πολιτική αστάθεια με τη μορφή των κυβερνητικών αλλαγών, των συνταγματικών μεταρρυθμίσεων και των εκτροπών από την κοινοβουλευτική δημοκρατία σχετίζεται αρνητικά με την οικονομική ανάπτυξη.

Σύμφωνα με τον Alesina, (1996) ύστερα από εμπειρικές μελέτες στο σύνολο των 113 χωρών κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι η πολιτική αστάθεια με τη

²⁶ Alesina, A., S. Ozler, N. Roubini and P. Swagel (1996), 'Political instability and economic growth', *Journal of Economic Growth*, 1, 2, 189-211.

²⁷ Οι μελέτες αυτές και οι έρευνες οι οποίες έχουν γίνει κατά τη τελευταία δεκαετία σχετικά με την αλληλεπίδραση μεταξύ των διαφόρων μορφών της πολιτικής και της μακροοικονομίας, έχουν οδηγήσει σε ένα νέο επιστημονικό πεδίο γνωστό ως "νέα πολιτική μακροοικονομία"

²⁸ Καλαϊτζιδάκης, Π.-Καλυβίτης, Σ. (2008) Οικονομική μεγέθυνση, Θεωρία και Πολιτική.

μορφή κυβερνητικών αλλαγών και συνταγματικών μεταρρυθμίσεων σχετίζεται αρνητικά με την οικονομική ανάπτυξη

Τα αποτελέσματα των συγγραφέων έδειξαν ότι ο μέσος ρυθμός μεγέθυνσης για τα έτη χωρίς κυβερνητική αλλαγή είναι 2,8 ποσοστιαίες μονάδες ενώ για τα έτη με κυβερνητική αλλαγή φτάνει στο 1,3 ποσοστιαίες μονάδες.

Στις περιπτώσεις βέβαια που παρατηρούνται εξαιρετικής σημασίας πολιτικές αλλαγές ο μέσος ρυθμός μεγέθυνσης φτάνει τα -1,3. Ωστόσο, για τις χώρες όπου οι οικονομίες είναι σαφώς μικρότερες σε μέγεθος, όπως η Ελλάδα, η Κύπρος, η Μάλτα, η Πορτογαλία και η Τουρκία τα αντίστοιχα ποσοστά είναι 5.2, 2.0, 1.3 και -2.2 ποσοστιαίες μονάδες.

Οι Robert Hall και Charles Jones (1999)²⁹ επίσης μελέτησαν την επίδραση παραγόντων οι οποίοι συμβάλλουν στην απόδοση των δραστηριοτήτων σε μια οικονομία. Σύμφωνα με τους γνωστούς οικονομολόγους, από τους σημαντικότερους παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν σε υψηλά επίπεδα την παραγωγικότητα της οικονομίας και το κλειδί για μακροχρόνια ανάπτυξη, είναι το θεσμικό και νομοθετικό πλαίσιο. Η κοινωνική υποδομή της οικονομίας η οποία ορίζεται ως το σύνολο των πολιτικών που αναγνωρίζει και υποβοηθά την κοινωνική απόδοση των δραστηριοτήτων σε μια οικονομία, επιδρά μέσω των θεσμών που καθορίζουν το οικονομικό περιβάλλον

Τέλος, θα ήταν σκόπιμο να αναφέρουμε ότι μια σταθερή νομισματική πολιτική αποτελεί βασικό παράγοντα για τη δημιουργία ευνοϊκού κλίματος για επενδύσεις και μακροχρόνια οικονομική ανάπτυξη, η οποία συνδέεται άμεσα με την ανεξαρτησία της κεντρικής τράπεζας κάθε χώρας και η οποία πρέπει να έχει την κατάλληλη υποστήριξη σε θεσμικό επίπεδο ώστε να αντιδρά άμεσα στις οικονομικές συνθήκες.

²⁹ Hall, R. and C. Jones (1999), 'Why do some countries produce so much more output per worker than others', *Quarterly Journal of Economics*, 83-116.

3.4 ΕΜΠΕΙΡΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ

Είναι χρήσιμη η αναφορά μας σε ορισμένες από τις μελέτες οι οποίες παρέχουν εμπειρική στήριξη μεταξύ της σχέσης θεσμικού περιβάλλοντος και οικονομικής μεγέθυνσης.

Κλασική λοιπόν οικονομετρική μελέτη για τη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ θεσμικών συνθηκών και οικονομικής ανάπτυξης είναι των Acemoglu, Johnson και Robinson (2001) οι οποίοι δίνουν ιδιαίτερη βαρύτητα στα ιδιοκτησιακά δικαιώματα για να προσεγγίσουν τη θεσμική ποιότητα.³⁰

Οι Knack and Keefer (1995), χρησιμοποιώντας ως δείκτη μέτρησης της θεσμικής ποιότητας την ασφάλεια των ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων (property rights) και των συμβολαίων (contracts), απέδειξαν ότι επιδρά σημαντικά στις επενδύσεις και την ανάπτυξη.³¹

Οι Chong and Calderón (2000) αποδεικνύουν την ύπαρξη αντιστρόφως αιτιώδους σχέσης (reverse causality) μεταξύ θεσμικού και οικονομικού περιβάλλοντος, δηλαδή ότι και η οικονομική μεγέθυνση επιδρά στη θεσμική ποιότητα.³²

Τη θετική επίδραση του θεσμικού περιβάλλοντος στη μακροχρόνια οικονομική ανάπτυξη επιβεβαιώνουν εμπειρικά και οι Rodrik, Subramanian and Trebbi (2004) εξετάζοντας το ρόλο του κανόνα δικαίου (rule of law) και των ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων.³³

³⁰ Acemoglu D., S. Johnson and J. Robinson (2001), "The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation", *American Economic Review*, pp. 1369-1401.

³¹ Knack S. and P. Keefer (1995), "Institutions and Economic Performance: Cross-Country Tests Using Alternative Institutional Measures", *Economics & Politics*, pp. 207-27.

³² Chong A. and C. Calderón (2000), "Causality and Feedback Between Institutional Measures and Economic Growth", *Economics and Politics*, pp. 69-81.

³³ Rodrik D., A. Subramanian and F. Trebbi (2004), "Institutions Rule: The Primacy of Institutions over Geography and Integration in Economic Development", *Journal of Economic Growth*, pp. 131-165

Τέλος, πολύ σημαντική θέση στη σχετική εμπειρική βιβλιογραφία κατέχει και η μελέτη των Hall and Jones (1999), οι οποίοι αποδεικνύουν ότι οι διαφορές στην παραγωγικότητα και τη μακροχρόνια οικονομική απόδοση των χωρών προσδιορίζονται από την κοινωνική υποδομή (social infrastructure), την οποία ορίζουν ως τους θεσμούς και τις κυβερνητικές πολιτικές που καθορίζουν το οικονομικό περιβάλλον μέσα στο οποίο τα άτομα αποκτούν δεξιότητες και οι επιχειρήσεις συσσωρεύουν κεφάλαιο.³⁴

³⁴ Hall R. and C. Jones (1999), "Why Do Some Countries Produce So Much More Output Per Worker Than Others?", pp. 83-116

3.5 Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΕΥΚΑΙΡΙΑ ΓΙΑ ΘΕΣΜΙΚΕΣ

ΑΛΛΑΓΕΣ

Από τις σημαντικότερες συνέπειες της τρέχουσας οικονομικής κρίσης δεν θα είναι οι άμεσες αρνητικές οικονομικές επιδράσεις οι οποίες και έχουν λάβει την περισσότερη προσοχή. Στην πραγματικότητα οι κρίσεις μπορεί να αποδειχτούν ωφέλιμες ή μη ανάλογα με τη φύση της πολιτικής ισορροπίας στις κοινωνίες τις οποίες παρουσιάστηκε. ‘Crisis is an opportunity to do things you think you could not do before’ Rahm Emmanuel

Η οικονομική κρίση θα μπορούσε λοιπόν να αποτελέσει μια μεγάλη ευκαιρία για μια εκτεταμένη προοδευτική αναδιάρθρωση των οικονομικών δομών, μια ευκαιρία για θεσμική αναβάθμιση, οδηγώντας έτσι την ελληνική οικονομία σε σημαντικά μακροπρόθεσμα οφέλη, όπως η επιτάχυνση του ρυθμού της οικονομικής ανάπτυξης και η μακροπρόθεσμη έτσι αποπληρωμή του χρέους. Θα μπορούσε να ερμηνευτεί ως πρόκληση προκειμένου να αποκτήσει η χώρα βιώσιμη δημοσιονομική θέση σε βάθος χρόνου, να προωθήσει βαθιές θεσμικές αλλαγές στο κράτος, να αλλάξει το αναπτυξιακό της μοντέλο και να επανεξετάσει τις πολιτικές της για την κοινωνική συνοχή.

Οι τομείς της ελληνικής οικονομίας, οι οποίοι αναδεικνύονται σε σημαντικούς θεσμούς που χρίζουν αναβάθμισης είναι: το γενικότερο θεσμικό περιβάλλον, τα δικαιώματα ιδιοκτησίας, το δικαστικό σύστημα, οι χρηματοοικονομικοί θεσμοί και η διαφθορά

Το θεσμικό περιβάλλον αποτελεί σημαντική συνιστώσα ανταγωνιστικότητας. Επιπλέον, η ύπαρξη ενός αμερόληπτου δικαστικού συστήματος, η διαμόρφωση ενός αποτελεσματικού ρυθμιστικού πλαισίου που διευκολύνει την επιχειρηματική δραστηριότητα, η διαφανής λειτουργία των κρατικών μηχανισμών, ο περιορισμός της διαφθοράς στο δημόσιο και στον ιδιωτικό τομέα και η βελτίωση του γενικότερου χρηματοοικονομικού συστήματος,

δίνουν τη δυνατότητα στην παραγωγική επιχειρηματικότητα να αναπτυχθεί και να βελτιώσει την ανταγωνιστική θέση της χώρας.

Ωστόσο, τα αποτελέσματα και τα οφέλη μιας θεσμικής αναβάθμισης είναι πιθανό ότι δεν θα έρθουν εγκαίρως, αλλά σε βάθος χρόνου, για να βοηθήσουν στην αντιμετώπιση της τωρινής κρίσης, δηλαδή της κυκλικής μείωσης του ελληνικού Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ)

3.6 Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΘΕΣΜΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Το θεσμικό περιβάλλον (institutional environment) διαμορφώνει το πλαίσιο μέσα στο οποίο οι οικονομικές μονάδες αλληλεπιδρούν στην προσπάθειά τους να παράγουν πλούτο και να αυξήσουν τα εισοδήματά τους. Η λειτουργία του είναι πολύ σημαντική για την ανταγωνιστικότητα και την ανάπτυξη, ενώ διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στον τρόπο που οι κοινωνίες κατανέμουν τα οφέλη αλλά και επωμίζονται τα βάρη των αναπτυξιακών προσπαθειών.

Επηρεάζει τόσο τις επενδυτικές αποφάσεις όσο και την οργάνωση της παραγωγικής διαδικασίας διαμορφώνει τα κίνητρα και προσδιορίζει τον τρόπο με τον οποίο οι διάφοροι οικονομικοί παράγοντες δραστηριοποιούνται, συνεργάζονται ή ανταγωνίζονται. Είναι ένας σημαντικός παράγοντας ανταγωνιστικότητας³⁵ η βελτίωση του οποίου απαιτεί μεγάλη προσπάθεια καθώς συνδέεται με ευρέως διαδεδομένες συμπεριφορές που εδράζονται σε βαθιά ριζωμένες νοοτροπίες.

Με τον όρο θεσμικό περιβάλλον εννοούμε το σύστημα των κανόνων και των λειτουργιών που διαμορφώνει τα κίνητρα και προσδιορίζει τον τρόπο που οι διάφοροι παράγοντες αλληλεπιδρούν στα πλαίσια μιας οικονομίας. Σημαντικό στοιχείο του θεσμικού περιβάλλοντος αποτελεί το ρυθμιστικό πλαίσιο, εντός του οποίου διεξάγεται η επιχειρηματική δραστηριότητα. Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο του θεσμικού περιβάλλοντος είναι το δικαστικό σύστημα. Ένα αποτελεσματικό δικαστικό σύστημα αποτελεί την υποστηρικτική βάση ενός αποτελεσματικού θεσμικού περιβάλλοντος.

Ολοένα και περισσότεροι οικονομολόγοι και πολιτικοί αντιλαμβάνονται τη σημασία που έχουν οι θεσμοί για την απρόσκοπτη λειτουργία της ελεύθερης οικονομίας. Στο σημερινό πλαίσιο της διεθνούς ολοκλήρωσης των

³⁵ *Acemoglu, Johnson & Robinson, (2001)*
Rodrik, Subramanian & Trebbi, (2002)

οικονομιών, των χρηματοπιστωτικών κρίσεων και της άνισης οικονομικής ανάπτυξης και της οικοδόμησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, κυριαρχεί η ιδέα ότι η πορεία προς μια οικονομική ανάπτυξη δεν μπορεί να επιτευχθεί χωρίς την παράλληλη δημιουργία ενός αποτελεσματικού δικτύου θεσμών.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΡΑΙΑ

3.6.1 ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ

Όπως αναπτύξαμε και στα παραπάνω κεφάλαια πολλοί μελετητές έχουν δείξει ότι η οικονομική μεγέθυνση και κατά συνέπεια και η οικονομική ανάπτυξη επηρεάζονται τόσο από μακροοικονομικούς παράγοντες όσο και από θεσμικές μεταβλητές, καθότι το θεσμικό πλαίσιο ασκεί σημαντικές επιπτώσεις στο κόστος των συναλλαγών και παραγωγής.

Ένα σημαντικό λοιπόν στοιχείο του θεσμικού περιβάλλοντος αποτελεί και το σύστημα των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας. Οι θεσμοί ιδιοκτησίας είναι οι κανόνες με τους οποίους λειτουργεί μια κοινωνία.³⁶ Τα δικαιώματα ιδιοκτησίας αποτελούν σημαντικό παράγοντα για την ομαλή λειτουργία της οικονομίας καθώς οι κάτοχοι γης, κεφαλαίου ή ακόμη και πνευματικής ιδιοκτησίας, δεν είναι σε θέση να κάνουν επενδύσεις για να βελτιώσουν ή να διατηρήσουν την ιδιοκτησία τους εφόσον δεν είναι εξασφαλισμένα τα δικαιώματά τους.

Η ύπαρξη ωστόσο ισχυρών θεσμών ιδιοκτησίας έχει ως αποτέλεσμα την προστασία των πολιτών από αρπαγή της περιουσίας τους από το κράτος (αρπαγή δηλαδή του πλούτου από ένα σύνολο πολιτών και διανομή του σε ένα κοινωνικό σύνολο με συγκεκριμένο συμφέρον), αλλά και από άλλες κοινωνικές ομάδες, (μέσω παράνομων δραστηριοτήτων όπως κλοπές) ωθώντας τους πολίτες σε εποικοδομητικές οικονομικές δραστηριότητες. Με αυτό τον τρόπο λοιπόν, μέσα από τις καινοτόμες δραστηριότητες των πολιτών, η οικονομική ευημερία επιταχύνεται αυξάνοντας το συνολικό πλούτο της οικονομίας και οδηγώντας την σε ανάπτυξη.

Ο J. Robinson υποστηρίζει μια κοινώς αποδεκτή μεταξύ μελετητών άποψη ότι η ασφάλεια των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας ενώπιον του νόμου και η ποιότητα είναι το κλειδί για την ευημερία.³⁷

³⁶ Acemoglu, Johnson and Robinson (2005), "Institutions as a Fundamental Cause of Long-Run Growth"

³⁷ Robinson J. 'Equity, Institutions and the Development Process' p.p 47

Όταν τα δικαιώματα ιδιοκτησίας δεν είναι σαφώς προσδιορισμένα ή δεν επικρατεί ο κανόνας του δικαίου, το κόστος των συναλλαγών είναι πολύ υψηλότερο, οπότε οι οικονομικές μονάδες έχουν μεγαλύτερες δυνατότητες στροφής στην παραοικονομία, τη φοροδιαφυγή και τη διαφθορά κατά την ανάπτυξη των δραστηριοτήτων τους. Οι θεσμοί λοιπόν ιδιοκτησίας θεωρούνται σωστοί όταν παρέχουν προστασία σε ένα μεγάλο μέρος της κοινωνίας (Acemoglu, Johnson and Robinson (2005))³⁸

Επιπλέον, το κόστος μετασχηματισμού στο πλαίσιο της κύριας παραγωγικής διαδικασίας αυξάνεται στο μέτρο που δε διασφαλίζεται το εκτελεστό των συμβάσεων, γεγονός που περιορίζει τόσο την αποτελεσματική χρήση των πόρων όσο και την ανταγωνιστικότητα των οικονομικών δραστηριοτήτων (Aron, 2000).³⁹

Αναφορικά με τον de Soto (2000),⁴⁰ στις αναπτυσσόμενες χώρες όπου το σύστημα δικαιωμάτων ιδιοκτησίας είναι αναποτελεσματικό, παρατηρείται δυσκολία των επιχειρήσεων να αντλήσουν κεφάλαια από το χρηματοοικονομικό σύστημα χρησιμοποιώντας ακίνητα περιουσιακά στοιχεία ως εμπράγματα ασφάλεια. Όπως στη συνέχεια αναφέρει ο de Soto (2000), όταν τα κτίρια είναι χτισμένα σε γη της οποίας η ιδιοκτησία δεν είναι επαρκώς καταγεγραμμένη, οι επιχειρήσεις δεν έχουν σαφώς ορισμένες ευθύνες, οι βιομηχανίες βρίσκονται σε τοποθεσίες που οι χρηματοδότες δεν μπορούν να τις εντοπίσουν, τότε τα περιουσιακά στοιχεία δεν μπορούν να μετατραπούν εύκολα σε κεφάλαια και δεν μπορούν να γίνουν αντικείμενο συναλλαγών έξω από στενούς κύκλους, όπου οι άνθρωποι γνωρίζονται μεταξύ τους και εμπιστεύονται ο ένας τον άλλον. Μια τέτοια κατάσταση δημιουργεί συνθήκες

³⁸ Acemoglu, Johnson and Robinson (2005), "Institutions as a Fundamental Cause of Long-Run Growth"

³⁹ Aron J. (2000), "Growth and Institutions: A Review of the Evidence", , pp. 99-135

⁴⁰ De Soto, H. (2000). *The Mystery of Capital: Why Capitalism Triumphs in the West and Fails Everywhere Else*.

αβεβαιότητας που περιπλέκουν το μακροχρόνιο προγραμματισμό, με αποτέλεσμα το σημαντικό περιορισμό των ρυθμών ανάπτυξης.

Η ελληνική οικονομία ωστόσο χαρακτηρίζεται από απουσία ποιοτικών θεσμών ιδιοκτησίας που αποτελεί τροχοπέδη στην οικονομική της ανάπτυξη. Απαιτούνται σημαντικές θεσμικές λύσεις και αλλαγές στο νομοθετικό πλαίσιο της χώρας προκειμένου να συμβάλουν στην αύξηση του συνολικού πλούτου της οικονομίας και ως εκ τούτου στην οικονομική ανάπτυξη.

3.6.1.1 ΔΙΚΑΣΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

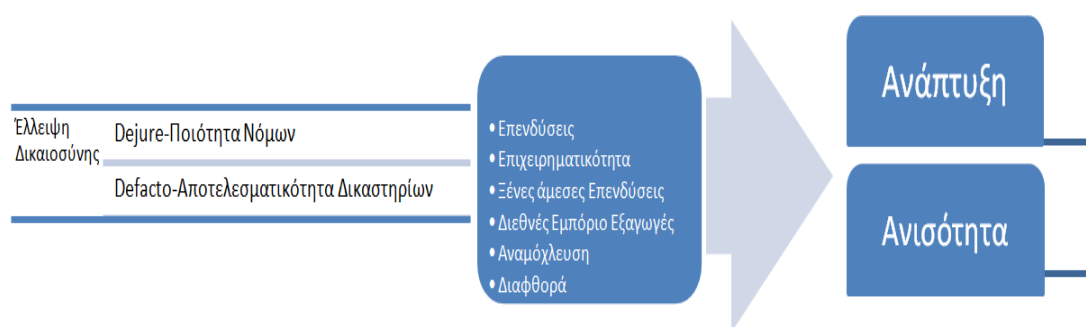
Χαρακτηριστικό παράδειγμα θεσμού ιδιοκτησίας αποτελεί το δικαστικό σύστημα. Η ορθή λειτουργία των δικαιοκίων θεσμών, η σωστή τήρηση των συμφωνιών και συμβολαίων και η γρήγορη και αποτελεσματική απονομή δικαιοσύνης είναι βασικοί συντελεστές της οικονομικής ανάπτυξης.

Η εμπιστοσύνη λοιπόν των πολιτών στις συναλλαγές με το κράτος και άλλους πολίτες θα αυξηθεί σημαντικά, μειώνοντας έτσι την αβεβαιότητα τους.

Θα ήταν σκόπιμο λοιπόν να αναφέρουμε ότι η Ελλάδα δεν θα πρέπει να χάσει την 'ευκαιρία' που της προσφέρει η σημερινή οικονομική κρίση για επανασχεδιασμό του δικαστικού συστήματος στο σύνολο της

Κατά την προηγούμενη δεκαετία οικονομολόγοι κατάφεραν και κατάρτισαν βάσεις δεδομένων που μετρούν την ποιότητα της δικαιοσύνης, πράγμα που στο παρελθόν θεωρούνταν εξαιρετικά δύσκολο.⁴¹ Κατέληξαν λοιπόν στο συμπέρασμα ότι υπάρχει αιτιώδης σχέση που συνδέει τη δικαιοσύνη με την οικονομική ευημερία μέσα από πολλούς μηχανισμούς

Στο Γράφημα 1 απεικονίζονται συνοπτικά οι κύριοι μηχανισμοί που συνδέουν την αποτελεσματικότητα του δικαιοκίου πλαισίου με την ανάπτυξη.

Γράφημα 4: Κύριοι Μηχανισμοί Αποτελεσματικότητας Δικαιοκίου Πλαισίου

⁴¹ Η σειρά αυτή των ερευνών ξεκίνησε από τους La Porta, Lopez-de-Silanes, Shleifer και Vishny (1997, 1998), οι οποίοι καταμέτρησαν για πρώτη φορά τα δικαιώματα μετόχων και πιστωτών σε ένα αρκετά μεγάλο αριθμό χωρών. Στις μέρες μας, η Παγκόσμια Τράπεζα (World Bank) μέσω του προγράμματος *Doing Business around the World* μετρά με συστηματικό τρόπο την αποτελεσματικότητα της απονομής δικαιοσύνης σε πολλούς τομείς

Ένα αποτελεσματικό λοιπόν δικαστικό σύστημα (judicial system) αποτελεί την υποστηρικτική βάση ενός αποτελεσματικού θεσμικού περιβάλλοντος. Σημαντικό κομμάτι της βιβλιογραφίας έχει καταδείξει τη σημασία της αποτελεσματικότητας του δικαστικού συστήματος στη λειτουργία της οικονομίας.

Μέσα από ένα σύνολο δεικτών επιτρέπεται η σύγκριση της Ελλάδας με άλλες χώρες, θέτοντας με αυτό τον τρόπο σε αρνητική θέση στην παγκόσμια κλίμακα αξιολόγησης την κατάσταση στη χώρα μας.⁴² Ο Πίνακας 1 παρουσιάζει τον μέσο όρο των μεταβλητών στην Ελλάδα σε σύγκριση με άλλες χώρες ακολουθώντας την κατηγοριοποίηση της Παγκόσμιας Τράπεζας.

Τέσσερις δείκτες οι οποίοι μετρούν την de jure ποιότητα του νομικού πλαισίου προστασίας των επενδυτών (investor protection) και δύο de facto δείκτες οι οποίοι δείχνουν τις καθυστερήσεις την απονομή δικαιοσύνης από τα δικαστήρια (contract enforcement) παρουσιάζονται παρακάτω.

Απαραίτητη προϋπόθεση για την ιδιωτική επένδυση και την ισχυροποίηση της επιχειρηματικότητας αποτελεί η ποιότητα των νόμων που καθορίζουν τα δικαιώματα των πιστωτών. (de jure δείκτες)

Η Ελλάδα ανάμεσα σε 183 χώρες στην παγκόσμια κατάταξη λαμβάνει την 154^η θέση. Σύμφωνα με ένα σύνθετο δείκτη ο οποίος μετρά τη διαφάνεια, την ευκολία ικανοποίησης αιτημάτων των επενδυτών και την αρτιότητα του εποπτικού ελέγχου του τραπεζικού συστήματος και της κεφαλαιαγοράς η Ελλάδα σε μια κλίμακα από 0-10 λαμβάνει 3,3, όταν για όλες τις χώρες παγκοσμίως η μέση τιμή του δείκτη είναι 5.

⁴² Σύμφωνα με τον Spearman (2009) ολοι οι δείκτες που μετρούν το θεσμικό πλαίσιο προστασίας των επενδυτών αλλά και της λειτουργίας των αγορών έχουν προβλήματα. Αν και οι δείκτες ποιότητας της δικαιοσύνης δεν είναι τέλειοι η Ελλάδα λαμβάνει πολύ χαμηλή θέση σε όλους του δείκτες μέτρησης της ποιότητας των θεσμών.

	INVESTOR PROTECTION (DE JURE)				CONTRACT ENFORCEMENTS	
	DISCLOSURE INDEX	ANTI-DIRECTOR RIGHTS	SHAREHOLDERS RIGHTS	COMPOSITE INDEX	NUMBER PROCEDURES	TIME – DAYS
GREECE	1.00	4.00	5.00	3.30	39.00	819.00
OECD	6.00	5.20	6.80	6.00	31.20	517.50
WORLD	5.30	4.40	5.70	5.10	38.10	605.10
SUB-SAHARA AFRICA	4.80	3.40	5.00	4.40	39.10	639.00
EAST ASIA & PACIFIC	5.20	4.50	6.30	5.30	37.30	531.80
EASTERN EUROPE & CENTRAL ASIA	6.30	4.00	6.20	5.50	37.30	402.20
LATIN AMERICA & CARIBBEAN	4.10	5.30	6.00	5.10	39.80	707.00
MIDDLE EAST & NORTH AFRICA	6.30	4.60	3.40	4.80	43.90	664.10
SOUTH ASIA	4.40	4.40	6.30	5.00	43.50	1,052.90

Πηγή: The World Bank

Πίνακας 1: Δείκτες Προστασίας Επενδυτών και Αποτελεσματικότητας Διευθέτησης Δικαστικών Αποφάσεων

Παρατηρείται λοιπόν ότι η Ελλάδα βρίσκεται στα χαμηλότερα επίπεδα μεταξύ όλων των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης ακόμη και από χώρες του Δεύτερου και Τρίτου Κόσμου, όπως το Ιράκ και η Ιορδανία.

Εξίσου χαμηλή θέση καταλαμβάνει και σε παρεμφερείς δείκτες που ποσοτικοποιούν άλλες πτυχές του νομικού συστήματος όπως η προστασία της ιδιοκτησίας και το μέγεθος της διαφθοράς και των γραφειοκρατικών κωλυμάτων για την απόκτηση άδειας ενάρξεως επιχειρηματικής δραστηριότητας.

Όσον αφορά στους δείκτες οι οποίοι μετρούν το χρόνο και τον αριθμό των διαδικασιών που απαιτούνται για τη διευθέτηση τους δικαστικώς (de facto δείκτες) η Ελλάδα βρίσκεται επίσης στη χαμηλότερη θέση από όλες τις χώρες

υψηλού εισοδήματος. Σύμφωνα με τα στοιχεία του Πίνακα 1, χρειάζονται 819 εργάσιμες ημέρες (time days) και 39 διοικητικές διαδικασίες (number procedures) για τη διευθέτηση μιας απλής δικαστικής απόφασης. Σε εξαιρετικά χαμηλή θέση αξιολογείται η Ελλάδα και από άλλους παρόμοιους δείκτες νομικής επάρκειας.

Σημαντικό λοιπόν εμπόδιο για την ανάπτυξη της Ελλάδας είναι το αναχρονιστικό δικαιοσύνη με κύρια χαρακτηριστικά την ανεπάρκεια των δικαστηρίων και την αντιφατικότητα των νόμων και των δικαστικών αποφάσεων, που εμποδίζουν την επιχειρηματικότητα, τις επενδύσεις, και την ανάπτυξη της οικονομίας. Η Ελλάδα μέσα από την εμπειρία άλλων χωρών, οι οποίες υιοθέτησαν πρακτικές βελτίωσης του δικαστικού τους συστήματος καλείται να συμβάλει στη βελτίωση του.

3.6.2 ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΟΙ ΘΕΣΜΟΙ

Το χρηματοπιστωτικό σύστημα είναι ένα οικονομικό σύστημα βασισμένο στο χρήμα και αποτελεί τον διαμεσολαβητή στην ανταλλαγή αγαθών και υπηρεσιών. Φέρνει σε επαφή τους αποταμιευτές με τους επενδυτές, δηλαδή μεταφέρει την αγοραστική δύναμη από τις οικονομικές μονάδες που παρουσιάζουν πιστωτικό υπόλοιπο προς αυτές με χρεωστικό υπόλοιπο. Περιλαμβάνει δύο βασικά υποσυστήματα, τις χρηματοπιστωτικές αγορές και τους ενδιάμεσους χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς.

Ο χρηματοπιστωτικός τομέας της οικονομίας είναι στην ουσία υπεύθυνος για την σωστή κατανομή των χρηματοοικονομικών πόρων που αναπτύσσονται στα πλαίσια μιας κοινωνίας ή που εισρέουν από το εξωτερικό προς τις διάφορες οικονομικές μονάδες. Επιπλέον, είναι υπεύθυνος για την αποτελεσματική διαχείριση του επιχειρηματικού κινδύνου.

Οι χρηματοοικονομικοί πόροι θα πρέπει να διοχετεύονται στις περισσότερο παραγωγικές δραστηριότητες με το μεγαλύτερο αντίκτυπο στην οικονομική ανάπτυξη (Levine, 2004).⁴³ Είναι λοιπόν πολύ σημαντικό να χρηματοδοτούνται τόσο οι τομείς που αποτελούν τους πυλώνες της οικονομίας (όπως η βιομηχανία), όσο και νέες καινοτόμες επιχειρηματικές δραστηριότητες οι οποίες μπορεί να προκαλέσουν μεγαλύτερους ρυθμούς ανάπτυξης

Το χρηματοπιστωτικό σύστημα έχει να επιτελέσει τις εξής λειτουργίες: να προωθεί τη διάχυση, την αντιμετώπιση, την αποφυγή του κινδύνου, να αριστοποιεί την κατανομή των πόρων, να παρακολουθεί τη διοίκηση των εταιριών και να ελέγχει τις επιχειρήσεις, να κινητοποιεί τις αποταμιεύσεις, και τέλος να διευκολύνει την ανταλλαγή αγαθών και υπηρεσιών. Επιπλέον ένα αποτελεσματικό χρηματοοικονομικό σύστημα προωθεί την επιχειρηματική

⁴³ Levine Ross (2004), *Finance and Growth: Theory and Evidence*

δραστηριότητα με τη χρηματοδότηση των επιχειρήσεων και τη δημιουργία καινοτόμων επενδύσεων.

Οι χρηματοπιστωτικοί θεσμοί απαρτίζονται από δύο κατηγορίες, τις χρηματοπιστωτικές αγορές όπου μέσω των θεσμών αυτών οι αποταμιευτές μπορούν και προσφέρουν "άμεσα" κεφάλαια σε όσους επιθυμούν να δανειστούν και οι χρηματοοικονομικοί διαμεσολαβητές όπου μέσω των θεσμών αυτών οι αποταμιευτές μπορούν και προσφέρουν "έμμεσα" κεφάλαια σε όσους επιθυμούν να δανειστούν.

Σύμφωνα με τον Williamson (1985), ⁴⁴οι χρηματοπιστωτικοί θεσμοί προκύπτουν από την προσπάθεια των συναλλασσόμενων να μειώσουν το κόστος των συναλλαγών τους. Έτσι οι συναλλασσόμενοι καταλήγουν στην ουσία να δημιουργούν ρυθμιστικές δομές πετυχαίνοντας με αυτό τον τρόπο, αποτελεσματικότερη χρήση των πόρων που κατέχουν.

Το χρηματοπιστωτικό σύστημα λοιπόν, αποτελεί σημαντικό φορέα για την οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας καθώς με τη χρηματοδότηση και τις επενδυτικές δυνατότητες που προσφέρει συμβάλλει σε αύξηση της χρηματοπιστωτικής δραστηριότητας και κατά συνέπεια σε αύξηση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ.

Μια πρώτη προσπάθεια εμπειρικής μελέτης της σχέσης μεταξύ χρηματοπιστωτικού συστήματος και οικονομικής μεγέθυνσης πραγματοποιήθηκε από τον Goldsmith το 1969. ⁴⁵Ο Goldsmith συσχέτισε το μέγεθος του χρηματοπιστωτικού συστήματος με το ρυθμό οικονομικής μεγέθυνσης, υποθέτοντας ότι το επίπεδο και η ποιότητα παροχής χρηματοοικονομικών υπηρεσιών ακολουθούν το μέγεθος του συστήματος. Συλλέγοντας στοιχεία από ένα δείγμα 35 χωρών για μια μεγάλη χρονική περίοδο (1860-1963) συμπέρανε ότι υπάρχει συσχέτιση ανάμεσα στην ανάπτυξη του χρηματοπιστωτικού συστήματος και την οικονομική ανάπτυξη.

⁴⁴ Williamson O. (1985) *"The Economic Institutions of Capitalism"*

⁴⁵ Goldsmith, R.W. (1969), *Financial Structure and Development*

Εμπειρικές μελέτες πραγματοποιήθηκαν και κατά τα επόμενα χρόνια και κατέληξαν σε ανάλογα συμπεράσματα χρησιμοποιώντας επιμέρους χαρακτηριστικά του χρηματοπιστωτικού συστήματος και ευρύτερα οικονομικά στοιχεία για έναν μεγαλύτερο αριθμό χωρών.⁴⁶

Υπάρχουν λοιπόν αρκετές εμπειρικές μελέτες που καταλήγουν στο ότι το επίπεδο ανάπτυξης του χρηματοπιστωτικού συστήματος προσδιορίζει το ρυθμό της οικονομικής ανάπτυξης αλλά και τη διάρθρωση της οικονομίας. Χαρακτηριστική εξ αυτών αποτελεί και η μελέτη του McKinnon (1973) με σημαντική επιρροή μέχρι σήμερα, ο οποίος μελέτησε τη σχέση ανάμεσα στο χρηματοπιστωτικό σύστημα και την οικονομική ανάπτυξη σε διάφορες χώρες (Αργεντινή, Βραζιλία, Χιλή, Γερμανία, Κορέα, Ινδονησία, και Ταϊβάν) κατά την μεταπολεμική περίοδο. Συμπέρανε λοιπόν ότι τα χρηματοπιστωτικά συστήματα που λειτουργούν αποδοτικότερα και περισσότερο αποτελεσματικά ωθούν σε ταχύτερη οικονομική ανάπτυξη.

Η χρηματοοικονομικοί θεσμοί στην Ελλάδα χαρακτηρίζονται από ανεπάρκεια και αδυναμία και αυτό αποτελεί σημαντικό εμπόδιο για την οικονομική της ανάπτυξη. Απαιτούνται λοιπόν σημαντικές αλλαγές του νομοθετικού πλαισίου προκειμένου να οδηγηθούμε σε αναβάθμιση τους και να συμβάλλουν έτσι στη σωστή λειτουργία του χρηματοπιστωτικού συστήματος και κατά συνέπεια στην οικονομική ανάπτυξη.

⁴⁶ Πρόσφατες εμπειρικές έρευνες παρουσιάζονται από τον Marco Pagano (1993), "Financial Markets and Growth: An Overview", *European Economic Review*

3.6.3 ΔΙΑΦΘΟΡΑ ΚΑΙ ΔΙΑΦΑΝΕΙΑ

Ο βαθμός διαφθοράς είναι ένα βασικό στοιχείο που χαρακτηρίζει ποιοτικά τη λειτουργία του θεσμικού περιβάλλοντος και έχει σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις στην οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας, μέσω της επίδρασης της στα διάφορα μεγέθη που προσδιορίζουν το ΑΕΠ.

Ως διαφθορά ορίζεται η κατάχρηση δημόσιου αξιώματος για ίδιο συμφέρον⁴⁷. Σύμφωνα με τη προσέγγιση του Kaufmann (2005), διαφθορά συνιστά η ιδιωτικοποίηση της δημόσιας πολιτικής (privatization of public policy), δηλαδή η ανάρμοστη επιρροή στην άσκηση δημόσιας πολιτικής υπέρ ιδιωτικών συμφερόντων και σε βάρος του κοινωνικού συνόλου.⁴⁸ Το κόστος της διαφθοράς επηρεάζει σημαντικά την αναπτυξιακή δυναμική των χωρών.

Η Ελλάδα είναι η χώρα η οποία παρουσιάζει τους μεγαλύτερους δείκτες αντίληψης διαφθοράς στην Ευρωζώνη. Σύμφωνα με έρευνα για τη διαφθορά στην Ελλάδα (Transparency International 2010) το επίπεδο διαφθοράς κατά τη τριετία 2008-2010 αυξήθηκε κατά 75%.⁴⁹ Ο αποτελεσματικός περιορισμός της διαφθοράς στη χώρα μας θα έχει σημαντικές θετικές επιπτώσεις στην οικονομική ανάπτυξη. Η ουσιαστική ωστόσο αντιμετώπιση της διαφθοράς προϋποθέτει μια γενικότερη μεταβολή των αντιλήψεων των πολιτών και πολιτικών αρχών, μια δομική μεταβολή των θεσμών η οποία μπορεί να επιτευχθεί μέσω μιας κατάλληλης μακροχρόνιας στρατηγικής.

Σύμφωνα με τον (Kaufmann, 2005), η λήψη αυστηρών κατασταλτικών μέτρων, κάτι που οδηγεί στη συνεχή παραγωγή νόμων και κανόνων συμπεριφοράς είναι δύσκολο να εφαρμοστούν

⁴⁷ Διαφθορά, Διακυβέρνηση και Ανάπτυξη

Ιωάννης Βαβούρας, Γιώργος Μανωλάς, Μαρία-Ελένη Συρμαλή, Γιώργος Σφακιανάκης

⁴⁸ Kaufmann, D. (2005). *Myths and Realities of Government and Corruption*

⁴⁹ Transparency International Global Corruption Barometer 2010. *Figures are weighted. pp41*

Η αρνητική επίδραση της διαφθοράς στην οικονομική ανάπτυξη μέσω των επενδύσεων εξετάζεται από πολλούς μελετητές αποδεικνύοντας το βασικότερο θεωρητικό λόγο που εκτιμάται ότι υπάρχει αρνητική συσχέτιση μεταξύ του κατά κεφαλή ΑΕΠ και της διαφθοράς.⁵⁰

Οι Johnson, Kaufmann και Zodo-Lobaton (1998),⁵¹ βρήκαν μια στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ διαφθοράς και ρυθμού ανάπτυξης. Υπολόγισαν δηλαδή ότι μια αύξηση της διαφθοράς σε μια χώρα κατά 1 μονάδα, σε μια κλίμακα από το 0 έως το 6, όπου το 6 δείχνει έλλειψη διαφθοράς, οδηγεί σε μείωση του ΑΕΠ της χώρας αυτής κατά 0,84 εκατοστιαίες μονάδες. Η σχέση όμως αυτή γίνεται στατιστικά μη σημαντική εάν το προϊόν της παραοικονομίας χρησιμοποιηθεί στην εξίσωση ως εξωγενής μεταβλητή.

Ο Mauro (1995, 1997), εμπειρικά διαπίστωσε ότι η διαφθορά επηρεάζει αρνητικά το λόγο επενδύσεων-κεφαλαίου και μια υψηλή διαφθορά οδηγεί σε μείωση του ρυθμού οικονομικής ανάπτυξης.⁵² Τα ευρήματα αυτά του Mauro επιβεβαιώνουν και οι Keefer and Knack (1996), οι Brunetti, Kisunko και Weder (1997) και οι Brunetti και Weder (1998). Οι Campos, Lien and Pradhan (1999), προσθέτουν ότι επιπλέον τις επενδύσεις επηρεάζει και το είδος της διαφθοράς, αλλά και η προβλεψιμότητα της διαφθοράς.

Ο Wei (1997), μελέτησε την επίπτωση της διαφθοράς στις ξένες άμεσες επενδύσεις, όπου συμπέρανε ότι η διαφθορά επηρεάζει αρνητικά τις ξένες επενδύσεις σε μια χώρα.⁵³ Ο λόγος είναι ότι η διαφθορά λειτουργεί ως ένας επιβαλλόμενος «φόρος», με τις αρνητικές επιπτώσεις που αυτός δημιουργεί στους ξένους επενδυτές.

⁵⁰ Σε αντίθεση, υπήρξαν μελετητές όπως οι *Tanzi and Davoodi (1997)* και *Lambsdorff (1999)*, οι οποίοι κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι η επίπτωση της διαφθοράς στις δημόσιες επενδύσεις μπορεί να οδηγήσει σε αύξηση του λόγου επενδύσεων προς ΑΕΠ.

⁵¹ *Johnson, Kaufmann and Zodo-Lobaton (1998) Regulatory Discretion and the Unofficial Economy*

⁵² *Mauro, Paolo, 1995, "Corruption and Growth," Quarterly Journal of Economics*

⁵³ *Wei Shang-Jin 1997, "Why is corruption so much more taxing than tax? Arbitrariness kills"*

Μελέτες επίσης έχουν δείξει ότι οι κοινωνικοί δείκτες χειροτερεύουν όπου η διαφθορά είναι υψηλή, ενώ τα φορολογικά έσοδα μειώνονται στις χώρες που παρουσιάζουν μεγάλη διαφθορά. Σύμφωνα με τους Gupta, Davoodi και Alonso-Terme (1998), οι χώρες με τη μεγαλύτερη διαφθορά τείνουν να έχουν και χαμηλότερο κατά κεφαλή εισόδημα, περισσότερη φτώχεια και μεγαλύτερη ανισοκατανομή του εισοδήματος.

Η διαφθορά επιπλέον, συνδέεται με σημαντικές ποιοτικές επιπτώσεις στην οικονομία, δεδομένου ότι περιορίζει την ικανότητα των κυβερνήσεων να εφαρμόσουν τις αναγκαίες ρυθμίσεις για τη διόρθωση των ατελειών της αγοράς, καθώς και την αποτελεσματικότητά τους να προστατεύουν τα δικαιώματα ιδιοκτησίας και να επιβάλουν την εφαρμογή των συμβάσεων, ενώ παράλληλα λειτουργεί και ως ένας αυθαίρετος φόρος (Tanzi, 2000).⁵⁴ Έτσι λοιπόν η αποτελεσματικότητα της διακυβέρνησης μιας χώρας διαβρώνεται.

Τέλος, η διαφθορά επηρεάζει την ανάπτυξη μιας χώρας μέσω της σχέσης της με την παραοικονομία. Είναι επιστημονικά αποδεκτό ότι χώρες με υψηλό δείκτη διαφθοράς παρουσιάζουν και μεγάλη παραοικονομία.

Οι Johnson, Kaufmann και Zodo-Lobaton (1998),⁵⁵ εξετάζοντας τη σχέση που υπάρχει μεταξύ διαφθοράς και παραοικονομίας, βρήκαν ότι, με τους λοιπούς παράγοντες να μη μεταβάλλονται, μια αύξηση του δείκτη διαφθοράς (International Corruption Index) κατά 1 μονάδα, που σημαίνει μείωση της διαφθοράς, οδηγεί σε μείωση της παραοικονομίας κατά 5,1 εκατοστιαίες μονάδες. Η σχέση αυτή επαληθεύεται από τους ίδιους μελετητές Johnson, Kaufmann και Zoido-Lobaton (1999), χρησιμοποιώντας έναν άλλο δείκτη διαφθοράς, το δείκτη πολιτικού κινδύνου. Μια βελτίωση του δείκτη διαφθοράς κατά 1 μονάδα, οδηγεί σε μείωση της παραοικονομίας κατά 8-11 εκατοστιαίες μονάδες. Οι Tanzi and Davoodi (1997, 2000),⁵⁶ Johnson, Kaufmann και

⁵⁴ Tanzi Vito (2000) *Corruption, Growth, and Public Finances*.

⁵⁵ Johnson, Kaufmann and Zodo-Lobaton (1998) *Regulatory Discretion and the Unofficial Economy*

⁵⁶ Tanzi Vito and Davoodi Hamid (1997) *Corruption, public investment and growth*

Zoido-Lobaton (1999) και Friedman, Johnson, Kaufmann και Zoido-Lobaton (2000), έχουν δείξει ότι χώρες με μεγάλη διαφθορά τείνουν να έχουν μικρότερη είσπραξη φορολογικών εσόδων ως ποσοστό του ΑΕΠ τους.

Η έκταση της παραοικονομίας σε μια χώρα είναι το αποτέλεσμα του συνδυασμού των κινήτρων που έχουν οι οικονομικές μονάδες να στραφούν σ' αυτή και των δυνατοτήτων που τους παρέχονται σχετικά από το κράτος. Η διαφθορά πλήττει τις ίδιες τις δομές του κράτους δικαίου και όσον αφορά τη δημόσια διοίκηση την ίδια την υπόσταση και τη λειτουργία της⁵⁷

Η ενίσχυση λοιπόν της διαφάνειας μπορεί να συντελέσει σε σημαντικό βαθμό τόσο στην καταπολέμηση της διαφθοράς όσο και στη γενικότερη βελτίωση του θεσμικού περιβάλλοντος (Kaufmann & Vishwanath, 2001).⁵⁸ Λέγοντας διαφάνεια εννοούμε ουσιαστικά τη δυνατότητα των πολιτών να έχουν εύκολη πρόσβαση στις πληροφορίες που είναι σχετικές με τη διαμόρφωση της δημόσιας πολιτικής αλλά και την επιχειρηματική πρακτική. Παρ' ότι πολλοί έχουν συμβάλει στον προσδιορισμό της έννοιας της διαφάνειας και έχουν τονίσει τη σύνδεσή της με τα αναπτυξιακά αποτελέσματα, δεν έχει σημειωθεί σημαντική πρόοδος στη μέτρηση και στην εμπειρική ανάλυση της έννοιας.

Ο αποτελεσματικός λοιπόν περιορισμός της διαφθοράς στη χώρα μας θα έχει σημαντικές επιπτώσεις και στην οικονομική ανάπτυξη. Έτσι, η κατάλληλη αναπτυξιακή πολιτική των κυβερνήσεων, δεν μπορεί να μην υιοθετεί, ως έναν από τους βασικούς της άξονες, τον ουσιαστικό περιορισμό της διαφθοράς.

⁵⁷ Ράικος (2006) *Δημόσια Διοίκηση και Διαφθορά*

⁵⁸ Kaufmann, D. and Vishwanath, T. (2001). *Toward Transparency: New Approaches and their Application to Financial Markets*.

3.7 Η ΣΧΕΣΗ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΥΚΛΩΝ ΜΕ ΤΟΥΣ ΘΕΣΜΟΥΣ. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ.

Υπάρχει σημαντικό κομμάτι της βιβλιογραφίας το οποίο υποστηρίζει ότι μπορεί οι βραχυπρόθεσμες συνέπειες της κρίσης να είναι αρνητικές, ωστόσο δημιουργείται ένα παράθυρο ευκαιρίας για μεταρρυθμίσεις των θεσμών. Επίσης σύμφωνα με μελέτες που αναφέρονται στην πολιτική οικονομία της μεταρρύθμισης της πολιτικής, οι κρίσεις είναι ένας καλός χρόνος για να εφαρμοστούν κοινωνικά επιθυμητές μεταρρυθμίσεις που είχαν 'μπλοκαριστεί'

Ωστόσο μπορεί οι κρίσεις να κάνουν τα πράγματα καλύτερα όσον αφορά στη μεταβολή των θεσμών μπορεί όμως να κάνουν και τα πράγματα πολύ χειρότερα. Η οικονομική ιστορία έχει δείξει ότι και τα δύο μπορεί να συμβούν.

Σύμφωνα με τον Robinson (2009) το αισιόδοξο σενάριο (το οποίο υποστηρίζεται από τους Rahm Emmanuel και Κλίντον) προκύπτει εξετάζοντας την περίπτωση των ΗΠΑ κατά το 1930 και τη μεταβολή της πολιτικής και θεσμικής ιστορίας μετά τη Μεγάλη Ύφεση. Οι προσπάθειες αντιμετώπισης της κρίσης του 1929 έφεραν μείζονες ανατροπές στην οικονομική πολιτική και στο θεσμικό πλαίσιο των αγορών. Μερικές από αυτές πραγματοποιήθηκαν ήδη στη διάρκεια της κρίσης, ενώ άλλες ολοκληρώθηκαν μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Στις ΗΠΑ η αναμόρφωση αυτή έγινε το 1933 με το νόμο Glass-Steagall και με την ίδρυση του Οργανισμού Εγγύησης Καταθέσεων (Federal Deposit Insurance Corporation). Η νομοθεσία αυτή διέκρινε τις τράπεζες σε εμπορικές-καταθετικές και σε επενδυτικές (μη καταθετικές). Για τις πρώτες προβλέπονταν ένα αυστηρό κανονιστικό πλαίσιο λειτουργίας, που περιλάμβανε τον περιορισμό των κινδύνων τους οποίους μπορούσαν να αναλάβουν, με αντάλλαγμα την άμεση πιστωτική διευκόλυνσή τους από την Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ στην περίπτωση που θα αντιμετώπιζαν προβλήματα ρευστότητας. Παράλληλα, οι καταθέσεις των αποταμιευτών σε εμπορικές τράπεζες θα ήταν εφεξής εγγυημένες από το κράτος, κάτι που δεν

ίσχυε όταν ξέσπασε η κρίση. Αντίθετα, οι επενδυτικές τράπεζες υπόκειντο σε λιγότερο αυστηρό ρυθμιστικό πλαίσιο, αφού από τη φύση τους δεν κινδύνευαν από τον πανικό των καταθετών. Τέλος, τον Ιούλιο του 1944, διαρκούντος ακόμη του πολέμου, οι 44 συμμαχικές χώρες που αποτελούσαν τότε τα Ηνωμένα Έθνη υπέγραψαν τις συμφωνίες του Bretton Woods και έθεσαν τις βάσεις για το μεταπολεμικό διεθνές νομισματικό σύστημα.

Οι Rahm Emmanuel και Κλίντον υποστήριξαν ότι η κρίση πέρα από τις άμεσες οικονομικές συνέπειες δημιουργεί ένα παράθυρο ευκαιρίας για μεταρρυθμίσεις των θεσμών όπου υπό κανονικές συνθήκες, δηλαδή σε περιόδους ανάπτυξης της οικονομίας, θα ήταν δύσκολο να πραγματοποιηθούν. Υποστήριξαν επίσης ότι οι τρέχουσες κρίσεις μπορεί να τονώσουν την πολιτική και θεσμική μεταρρύθμιση όπως συνέβη στην Αμερική και τη Δυτική Ευρώπη το 1930 με πολιτικές που προωθούν την ανάπτυξη.

Σύμφωνα με τον Robinson (2009), υπάρχει όμως και ο αντίλογος μέσα από την εμπειρία της Λατινικής Αμερικής κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1930. Αντί να προκαλεί τους πολιτικούς συνασπισμούς των πολιτικών και των θεσμών προς μια βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη, η ύφεση στη Λατινική Αμερική προκάλεσε ένα ύψος πολιτικής, ένα μοντέλο και μια ιδεολογία οικονομικής πολιτικής από την οποία η ήπειρος εξακολουθεί να πάσχει.

Είναι λοιπόν δύσκολο κάποιος να πάρει συγκεκριμένη θέση, σχετικά με τη σχέση των θεσμών με την οικονομική κρίση και τα αποτελέσματα που θα προκύψουν. Όλα εξαρτώνται από το μέγεθος της κρίσης και τις επιπτώσεις της στην κατανομή της πολιτικής εξουσίας στην κοινωνία καθώς και στο πως εξελίσσονται τα συμφέροντα. Επίσης οι χώρες διαφέρουν σημαντικά ως προς τη φύση των θεσμών τους και τις οικονομικές δομές.

Όσον αφορά στην περίπτωση της Ελλάδας, είναι γεγονός ότι πέραν από τις αναγκαίες προσαρμογές και μεταρρυθμίσεις που αφορούν εξ ολοκλήρου το χώρο της οικονομικής πολιτικής, είναι αναγκαία μια γενικότερη αναβάθμιση της ποιότητας των θεσμών.

Μια μεταβολή ωστόσο των θεσμών μιας οικονομίας δεν είναι τόσο εύκολο να πραγματοποιηθεί, καθότι είναι αποτέλεσμα πολιτικής διαδικασίας. Η πολιτική φύση της θεσμικής ισορροπίας καθιστά αρκετά δύσκολη τη μεταρρύθμιση τους. Έχει ωστόσο παρατηρηθεί ότι κάποιες φορές μια οικονομική ύφεση δημιουργεί τις συνθήκες για βελτίωση των θεσμών, στις χώρες οι οποίες χαρακτηρίζονται από θεσμική αδυναμία. Σύμφωνα με τον Robinson οι αλλαγές της οικονομίας οδηγούν σε αλλαγές στην κατανομή της εξουσίας δημιουργώντας με αυτό τον τρόπο μια πιο δίκαιη κοινωνία και καλύτερους θεσμούς.⁵⁹

Δημιουργούνται δηλαδή οι συνθήκες μέσα από τις οποίες κοινωνικές ομάδες συνενώνονται προκειμένου να υπάρξει μια μεταβολή και βελτίωση των θεσμών. Το πιο γνωστό παράδειγμα αυτό συνέβη στη Σουηδία μετά το 1933 με τους Σοσιαλδημοκράτες οι οποίοι σχημάτισαν συνασπισμό με τους αγρότες. Με τη συνένωση αυτών των μετασχηματισμών έγινε εύκολη η εμφάνιση της μικτής οικονομίας (coordinated capitalism⁶⁰) που έφερε κοινωνική σταθερότητα και νέα είδη πολιτικών πιο κατάλληλα για μια αναπτυξιακή πορεία. Η εμφάνιση της μικτής οικονομίας φαίνεται να είχε σημαντικές συνέπειες όσον αφορά στη διάρθρωση των μισθών και στην ανισότητα ενώ συνέβαλε στη ταχεία οικονομική ανάπτυξη μετά το 1945.

Σύμφωνα με τον Robinson (2009) αν οι μεταρρυθμιστικές διαδικασίες δεν αλλάξουν τη βασική πολιτική ισορροπία, τότε δεν θα έχουν μακροπρόθεσμες συνέπειες για την οικονομική ανάπτυξη.⁶¹ Όπως για παράδειγμα οι πολιτικές μεταρρυθμίσεις οι οποίες σχετίζονταν με τις οικονομικές κρίσεις στην Αργεντινή και το Περού τα τέλη της δεκαετίας του 1980, στην πραγματικότητα επέφεραν μικρή αλλαγή στην πολιτική ισορροπία των χωρών αυτών και επομένως πολύ λιγότερες μεταρρυθμίσεις.

59. Eichengreen (2007)

60. Robinson J. "Equity, Institutions and the Development Process" p.p 47

61. Σύμφωνα με τον Robinson (2009) η κρίση παρόλο που έχει δυσμενείς συνέπειες είναι απίθανο να αλλάξει το πολιτικό περιβάλλον αρκετά ώστε να οδηγήσει σε μια νέα πολιτική ισορροπία

Σε χώρες με ανεπαρκείς θεσμούς όπως στην περίπτωση της Ελλάδας, η ύφεση της οικονομίας μπορεί να αποτελέσει μια ευκαιρία για θεσμικές αλλαγές. Μια θεσμική αλλαγή και βελτίωση, θα έχει ως πιθανό αποτέλεσμα τη αύξηση της οικονομικής ευημερίας και την επιτάχυνση της οικονομικής ανάπτυξης αλλά σε μακροπρόθεσμο επίπεδο. Σε βραχυπρόθεσμο επίπεδο, οι αρνητικές συνέπειες της οικονομικής κρίσης ίσως είναι πολύ μεγαλύτερες.

Σε περιόδους λοιπόν κρίσεως της οικονομίας καθίσταται πιο εύκολο να αλλάξουν οι οικονομικοί συσχετισμοί μεταξύ αντιμαχόμενων κοινωνικών ομάδων που υποστηρίζουν την βελτίωση των θεσμών.

Όλοι αντιλαμβανόμαστε τη σημασία που έχει η αποτελεσματική λειτουργία των θεσμών της οικονομίας, ωστόσο η βελτίωση τους δεν μπορεί να αποτελεί κανόνα για να περάσει μια χώρα από μια κατάσταση ύφεσης σε πορεία ανάπτυξης.

Η θέση λοιπόν που υποστηρίζεται είναι ότι στην περίπτωση της Ελλάδας μια βελτίωση των θεσμών της οικονομίας θα έχει ουσιαστικές και πιο φανερές επιπτώσεις στην ανάπτυξη σε μακροπρόθεσμο επίπεδο ενώ βραχυπρόθεσμα μια βελτίωση τους είναι πιθανό να μην βοηθήσει στην έξοδο της χώρας από την οικονομική κρίση.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Μελλοντικά η αναφορά της κρίσης στην Ελλάδα θα αναφέρεται ως το τέλος εποχής για το κοινωνικό και οικονομικό σκηνικό της χώρας. Η τρέχουσα κρίση δεν αποτελεί απλώς μια καμπή στη μακροπρόθεσμη αναπτυξιακή πορεία της οικονομίας, αλλά στο μέλλον θα θεωρείται σημαντικό διαρθρωτικό φαινόμενο που μεταμόρφωσε τη θεσμική βάση, την οργάνωση και ολόκληρη τη δομή της χώρας.

Οι θεσμικές αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας, αποτελούν σημαντικό εμπόδιο στην οικονομική της ανάπτυξη. Μια κοινωνία που πάσχει θεσμικά είναι μια κοινωνία η οποία δεν μπορεί να δράσει. Η Ελλάδα δεν διαθέτει το απαραίτητο πλαίσιο για την οικονομική ανάπτυξη. Το πλαίσιο αυτό περιλαμβάνει την προστασία της ιδιοκτησίας, την αποτελεσματική λειτουργία της δικαιοσύνης, τις θεσμικές λύσεις στις αποτυχίες των αγορών, τα κίνητρα για επενδύσεις και κυρίως την καταπολέμηση της διαφθοράς

Η ύφεση σε μια οικονομία έχει επιπτώσεις σε όλα τα επίπεδα της ζωής όπως στο οικονομικό, στην πολιτική αλλά και γενικότερα στην οργάνωση της κοινωνίας των ανθρώπων. Οι άμεσες συνέπειες της είναι πάντα πολύ αρνητικές. Ο τρόπος οργάνωσης της κοινωνικοπολιτικής συγκυρίας δείχνει ότι δεν πρόκειται απλώς για μια αλλαγή κάποιων πραγμάτων που μετά θα ισορροπήσουν. Πρόκειται στην ουσία για έναν επαναπροσδιορισμό του συνόλου μιας κοινωνίας και επομένως του τρόπου οργάνωσής της και των σχέσεων των πολιτών μέσα σε αυτή.

Η οικονομική κρίση θα μπορούσε λοιπόν να αποτελέσει μια ευκαιρία για θεσμική αναβάθμιση, οδηγώντας έτσι την ελληνική οικονομία σε σημαντικά μακροπρόθεσμα οφέλη, όπως η επιτάχυνση του ρυθμού της οικονομικής ανάπτυξης και η μακροπρόθεσμη έτσι αποπληρωμή του χρέους. Είναι σκόπιμο να αντιμετωπίσουμε την πρόσφατη κρίση ως ευκαιρία ανάλυσης των αδυναμιών της ελληνικής οικονομίας και δημιουργίας ενός νέου

μακροπρόθεσμου προγράμματος δημοσιονομικής, διαρθρωτικής και θεσμικής προσαρμογής

Η Ελλάδα καλείται λοιπόν να αντιμετωπίσει και να ξεπεράσει χρόνια δυσλειτουργικές και περιοριστικές θεσμικές βάσεις, καίρια ζητήματα που αφορούν στην ανεπάρκεια των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας και ιδιαίτερα στο δικαστικό σύστημα, στους χρηματοοικονομικούς της θεσμούς και στην ύπαρξη διαφθοράς στη δημόσια διοίκηση.

Η οικονομική κρίση θα μπορούσε να οδηγήσει σε σημαντικά δυνητικά οφέλη και σε μια ευκαιρία για μια ουσιαστική θεσμική αναβάθμιση. Ωστόσο, τα αποτελέσματα είναι πιθανό ότι δεν θα γίνουν εμφανή βραχυπρόθεσμα ώστε να συμβάλλουν στην έξοδο της χώρας από την κρίση, αλλά μακροπρόθεσμα καθώς μια μεταβολή των θεσμών της οικονομίας δεν είναι τόσο εύκολο να πραγματοποιηθεί. Η πολιτική φύση της θεσμικής ισορροπίας καθιστά αρκετά δύσκολη τη μεταρρύθμιση τους.

*«Η δυσκολία δεν έγκειται στις νέες ιδέες,
αλλά στο να ξεφύγει κάποιος από τις παλιές.»*
Λόρδος Κέινς

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ-ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

- Αντζουλάτος 2010 , 'Κυβερνήσεις, Χρηματαγορές και Μακροοικονομία'
- Βαβούρας Ιωάννης, Μανωλάς Γιώργος, Συρμαλή Μαρία Ελένη, Σφακιανάκης Γιώργος ' Διαφθορά, Διακυβέρνηση και Ανάπτυξη'
- Γεμτος 2001 ' Οικονομία και Δίκαιο'
- Ζουμπουλάκης 2002 'Η επιστροφή της Ιστορίας στην Οικονομική Θεωρία'
- Ιωακειμίδης Π.Κ.
- Καλαϊτζιδάκης, Π.- Καλυβίτης, Σ. (2008) 'Οικονομική μεγέθυνση, Θεωρία και Πολιτική'
- Κοτζιάς Ν. 'Η κρίση των πολιτικών θεσμών'
- Μόσχος Δ. και Χορταρέας Γ. 'Χρηματοπιστωτικό σύστημα και οικονομική δραστηριότητα'
- Ράικος (2006) 'Δημόσια Διοίκηση και Διαφθορά'
- Σακελλαρόπουλος Θ. Α,Β Οικονομία και πολιτική στη Σύγχρονη Ελλάδα. Σελ 201
- Στουρνάρας Γ. και Αλιμπάνη Μ.. 'Η Ελληνική Οικονομία μετά την κρίση: Αναζητώντας ένα νέο Αναπτυξιακό Πρότυπο' Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (ΙΟΒΕ), Αθήνα.
- Χαρδούβελης Γκίκας 'Το Χρονικό της Διεθνούς και της συνακόλουθης Ελληνικής και Ευρωπαϊκής κρίσης : αίτια, αντιδράσεις, επιπτώσεις, προοπτική'.

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ-ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

- Acemoglu D., Johnson S. and Robinson J. (2001), “The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation”, American Economic,
- Acemoglu D., Johnson S. and J. Robinson The Rise of Europe: Atlantic Trade, Institutional Change and Economic Growth
- Acemoglu, Johnson and Robinson (2005), “Institutions as a Fundamental Cause of Long-Run Growth”
- Alesina, A., Ozler S., Roubini N. and Swagel P. (1996), ‘Political instability and economic growth’, Journal of Economic Growth, 1, 2, 189-211.
- Aron J. (2000), “Growth and Institutions: A Review of the Evidence”, , pp. 99-135
- Burns, A. F. Mitchell, W. C. (1946) Measuring Business Cycles
- Chong A. and C. Calderón (2000), “Causality and Feedback Between Institutional Measures and Economic Growth”, Economics and Politics, pp. 69-81.
- Dwight M. Jaffee ‘The US Subprime Mortgage Crisis Issues Raised and Lessons Learned’
- De Soto, H. (2000). The Mystery of Capital: Why Capitalism Triumphs in the West and Fails Everywhere Else.
- Hall, R. and C. Jones (1999), ‘Why do some countries produce so much more output per worker than others’, Quarterly Journal of Economics, 83-116.
- Johnson, Kaufmann and Zodo-Lobaton (1998) Regulatory Discretion and the Unofficial Economy
- Kaufmann, D. (2005). Myths and Realities of Government and Corruption
- Kaufmann, D. and Vishwanath, T. (2001). Toward Transparency: New Approaches and their Application to Financial Markets.

- Knack S. and P. Keefer (1995), "Institutions and Economic Performance: Cross-Country Tests Using Alternative Institutional Measures"
- La Porta, Lopez-de-Silanes, Shleifer και Vishny (1997, 1998)
- Mancur Olson 'The Rise and Decline of Nations: Economic Growth, Stagflation, and Social Rigidities '
- Marco Pagano (1993), "Financial Markets and Growth: An Overview"
- Mauro Paolo (1995), "Corruption and Growth," Quarterly Journal of Economics
- North D.C. (1990), Institutions, Institutional Change, and Economic Performance,
- North D.C. (1994) "Economic Performance through Time" pp. 359-368
- Reinhart and Rogoff, (2009), Growth in a Time of Debt
- Acemoglu, Daron, Simon Johnson, Pablo Querubín, and James A. Robinson (2008) .When Does Policy Reform Work ? The Case of Central Bank Independence.
- Robinson J. 'Equity, Institutions and the Development Process" p.p 47
- Robinson James A. (2009) Good Crises? Implications for Developing Countries
- Robert E. Loukas, 'Methods and problems in Business Cycle Theory '
- Rodrik D., A. Subramanian and F. Trebbi (2004), "Institutions Rule: The Primacy of Institutions over Geography and Integration in Economic Development", Journal of Economic Growth, pp. 131-165
- Tanzi Vito (1998) Corruption around the world,Causes ,Consequences, Scope and Cures
- Tanzi Vito (2000) Corruption, Growth, and Public Finances
- Tanzi Vito and Davoodi Hamid (1997) Corruption , public investment and growth
- Transparency International Global Corruption Barometer (2010). Figures are weighted
- Wei Shang-Jin (1997), "Why is corruption so much more taxing than tax? Arbitrariness kills"

- Zarnowitz Victor Business Cycles-Theory, History, Indicators and Forecasting

ТАНЕЦЪМО ТЕРА

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ-ΠΙΝΑΚΩΝ

- Γράφημα 1: Χορηγήσεις Subprime στεγαστικών δανείων στις ΗΠΑ (Δις \$)
- Γράφημα 2: Οικονομικοί κύκλοι - Σχηματική παρουσίαση
- Γράφημα 3: Η Επίδραση της Πολιτικής Ισχύος στους Θεσμούς
- Γράφημα 4: Κύριοι Μηχανισμοί Αποτελεσματικότητας Δικαϊκού Πλαισίου
- Πίνακας 1: Δείκτες Προστασίας Επενδυτών και Αποτελεσματικότητας Διευθέτησης Δικαστικών Αποφάσεων

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΑΣ

Πανεπιστήμιο Πειραιώς